

HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam *

Veysel AYHAN **

Öz

Dünyada, Filistin kadar her üç dinin üzerinde hak iddia ettiği hiçbir toprak görülmemiştir. Müslümanların ilk kabesi ve Miraç'ın gerçekleştiği yer olan Mescidi Aksa Camii Kudüs'te bulunmaktadır. Mescidi Aksa'nın yanı başında yükselen Ağlama Duvarı, Bethlehem'de İsa'nın doğduğu mağara üzerine yapılan Doğu Kilisesi, El Halil Camii içindeki Peygamberler Kabristanı gibi dini mekânlar Filistin sorununda din ve siyasetin iç içe geçtiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kudüs yüzyıllar boyu süren din savaşlarının sürekli merkezinde yer almıştır. İsrail Başbakanı Netanyahu 14 Haziran 2009 tarihinde yaptığı tarihi konuşmasında Filistinliler'den başkenti Kudüs olan İsrail'i Yahudi halkının devleti olarak tanınmasını istemişti. Bu bağlamda Filistin topraklarının paylaşımı sorunu politik olduğu kadar dinler arasındaki tarihi bir çatışmanın günümüzde de sürmesidir. Bu çalışmada Filistin sorunu bağlamında din-siyaset ilişkisinin FKÖ ve HAMAS'ın politikalarındaki yeri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: HAMAS, İsrail, Filistin, Kudüs, İslam.

HAMAS: Political Islam in Palestinian Resistance

Abstract

Other than Jerusalem, nowhere else in the world has been claimed by each religion. Masjid al-Aqsa, the first qaaba, and the place where the first Miraj was realized for the Muslims, is situated in Jerusalem. The Western Wall rising next to Masjid al-Aqsa, the "Church of the Nativity" built on the cave where Jesus Christ was born in Bethlehem, and holy sites like the "Cemetery of Prophets" in the El Halil Mosque prove explicitly that in the Palestine problem religion and politics are intertwined. Jerusalem has always been at the center of religious wars that have been going on for centuries now. In the historical speech that he gave on June 14, 2009, Netanyahu urged the Palestinians to recognize the state of Israel, with Jerusalem as its capitol and ownership by the Jewish people. In this context, the problem of dividing Palestinian lands is a continuation of the historical clash, political as well as religious, today. In this study, in the context of Palestine problem, the place of religion and politics in the politics of HAMAS and the Palestinian Liberation Organization will be analyzed.

Keywords: HAMAS, Israel, Palestine, Jerusalem, Islam.

** Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, www.veyselayhan.com

Veysel Ayhan, "HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam"
Ortadoğu Etütleri, Temmuz 2009, Cilt 1, Sayı 1, ss. 99-134

* Bu çalışma TÜBİTAK tarafından sağlanan destekle İsrail, Filistin, Ürdün ve Mısır'da yerinde yapılan gözlemlerle desteklenmiştir.

Filistin Mücadelesinde İslami Direniş Geleneđi

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nda yenilgisi ile Batılı güçlerin Arap Ortadoğu'su üzerindeki paylaşım, işgal ve denetimi tamamlanmış oldu. Osmanlı İmparatorluğu'ndan boşalan bölgelere yerleşen İngiliz ve Fransız güçleri bölgeyi askeri ve siyasi denetimleri altına aldılar. Bu paylaşım savaşında Filistin topraklarının büyük bir kısmı İngilizlerin idaresine bırakılmıştır. Filistinli Arapların I. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık beklentileri ise İngiltere'nin Manda yönetimi oluşturması ve ardından Filistin Yüksek Komiseri olarak bir Yahudi olan Herbert Samuel'in ataması ile son bulurken, Yahudiler 2 Kasım 1917'de Balfour Deklarasyonu ile kendilerine vaat edilen ulusal yurtlarını kurmak için Filistin topraklarına göçü yoğunlaştırmışlardır. Samuel'in atanmasına karşı çıkan Müslümanlar yerel çapta gösteriler düzenlerken Yahudiler ise büyük bir sevinç gösterisi içerisinde "Kral Davut" yazgısı diye sokaklara dökülmüşlerdir.¹

Diğer yandan Yahudilerin Filistin topraklarına göçü Arap-Yahudi gerginliğinin tırmanmasına yol açmıştır.² Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin'den çekilmesinden sonra İngiltere'nin Yahudi göçüne sıcak bakması ve bir kısıtlamaya gitmemesi kısa sürede bölgedeki Arap-Yahudi gerginliğinin yerini sıcak çatışmalara bırakmasıyla sonuçlandı. İki toplum arasındaki ilk geniş çaplı çatışmalar 1920 Nisanı'nda Şehit Musa'yı anma törenleri sırasında yaşandı. Anma töreni San Remo kararlarına bir tepki olarak yerel dini liderler tarafından düzenlenmişti. Anma törenleri sonrasında Kudüs'te meydana gelen şiddet olaylarında dokuz kişi ölmüş yaklaşık 233 kişi de yaralanmıştır.³ Araplar ile Yahudiler arasında yer yer çatışmaların sürdüğü bir ortamda, Musa Kazım Paşa'nın önderliğinde bir Arap Delegasyonu, Londra'ya gitti ve İngiliz Parlamentosuna Yahudilerin dini bir motivasyonla Filistin'de şiddet kullandıklarını söyledi. Arapların artan tepkisini kontrol altına almak için İngiltere, Balfour Deklarasyonunda belirtilen ancak Manda görüşmeleri sırasında önemli bir yer tutmayan bölgede yaşayan Arapların dinsel ve kültürel haklarının korunması lehine bazı değişiklikler yaptı.⁴ İngiltere'nin Filistinli Arapların dini ayrıcalıkları koruma politikası Hacı Emin el Hüseyin'in "Büyük Müftü" unvanıyla atanması ile başlar. Ardından 1922 yılında Kudüs'te Hacı Emin Hüseyin'in liderliğinde

1 Baruch Kimmerling-Joel S. Migdal, *The Palestinian People: A History*, US: Harvard University Press, 2003, s. 81

2 İngiltere Balfour Deklarasyonu'yla Filistin topraklarında Museviler için bir milli yurt kurulmasını uygun bulduğunu ve bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacağını açıklamıştır. E.H.H. Greens, *Balfour*, London: Haus Publishing, 2006, s. 101

3 Kimmerling-Migdal, op. cit., s. 81

4 Bu dönemde alınan bir diğer önemli karar ise Ürdün adı altında bir kısım Filistin toprağının ayrı bir devlet haline getirilmesi oldu. Taylor, R. Alan, *İsrail'in Doğuşu*, 3. Baskı, Çev. Mesut Karışahan, İstanbul: Pınar Yayınları, 2001, s. 49

bir ‘‘Yüksek İslam Konseyi’’ kurulur. Genç yaşta Büyük Müftü ve Yüksek İslam Konseyi’nin lideri olan Hacı Emin önceleri İngiltere ile işbirliğine yönelmiş; ancak daha sonraları da Filistin’deki İslami hareketin öncüsü olmuştur.

Filistin, 1920-1930 arası dönemde Hacı Emin’in diplomatik mücadelesinin yanı sıra Şeyh İzzeddin el Kasım gibi dini liderlerin silahlı mücadeleyle Filistin’in kurtarılması mücadelesine sahne olmuştur. Şeyh İzzeddin el Kasım Filistin’in kurtarılması için Cihat çağrısı yapan ve bu yönde askeri direniş başlatan ilk Filistinli liderdir. Hacı Emin Hüseyin Yüksek İslam Konseyi Başkanı olmasına karşın doğrudan bir Cihat çağrısı yapmamıştı. İzzeddin Kasım’ın Cihat çağrısı kutsal toprakların hem İngilizlere hem de Yahudilere karşı korunmasını içermekteydi. Dolayısıyla direniş kutsal Kudüs’ün Müslümanlar tarafından yönetilmesini amaçlamaktaydı.⁵ 1929 yılında Şeyh İzzeddin el Kasım’ın desteğiyle Filistin’de bir İslam devletinin kurulması amacıyla yönelik geniş çaplı gösteriler düzenlendi. 1931 yılında Nablus’ta Şeyh İzzeddin Kasım’ın öncülüğünde yaklaşık 300 kişinin katıldığı bir kongrede Filistin’in silahlı mücadele yöntemi ile kurtarılması kararı alındı. Bu tarihten sonra Şeyh Kasım’ın İngiltere ve Yahudilere karşı yürüttüğü etkili muhalefeti toplumsal bir destek bulmuş ve Filistin direnişine İslami bir anlayış hakim olmuştur. Şeyh Kasım, 1935’te İngiliz güçleri tarafından öldürüldüğü tarihe kadar askeri direnişin liderliğini yaptı. Şeyhin öldürülmesine bir tepki olarak 1936’da başlayan ayaklanma 1939’da ancak kontrol altına alınabilmiştir.⁶ Şeyh İzzeddin Kasım hareketi sonrası kurulan Filistinli direniş örgütleri Filistin topraklarında bir İslam Devleti kurma amacından uzaklaşacaktır. Özellikle 1950’lerin başında Baas ve Nasır ile bir uyanış içerisine giren Arap milliyetçiliği ideolojisi kısa sürede Filistin direnişine de etki edecek ve bu dönemde kurulan Filistinli örgütler Arap milliyetçiliği temelinde bir direniş yürüteceklerdir. Bununla birlikte İslami düşüncenin sol milliyetçi ideoloji ve amaçları savunan örgütlerde de kendisine önemli bir yer bulduğu görülmektedir.

1960’lı Yıllar ve El-Fetih Önderliğinin İslami Direnişle İlişkisi

Filistinli direniş gruplarının örgütlenmesi I. Dünya Savaşı sonrası bölgenin İngiliz işgaline uğraması ve ardından da Yahudilerin yoğun bir şekilde Filistin’e göç etmesi ile birlikte başlamış olmakla birlikte etkinliklerini, 1960’ların başında FKÖ’nün kurulması ve hemen ardından da birçok Filistinli grubun askeri direniş bağımsızlığa giden yolda birincil yöntem olarak benimsemesiyle başlatmak gerekir. Bu dönemde tüm Filistinli direniş örgütlerini bir çatı altında toplama ve Filistin davasını uluslararası alana taşıma amacıyla ve Nasır’ın da desteğiyle kurulan FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) Arap milliyetçiliğini referans

5 Kimmerling-Migdal, op. cit., s. 81

6 Ibid, s. 110

alan bir politika yürütmüştür.⁷ FKÖ bir şemsiye örgüt olarak 1967 yılına kadar Nasır'ın etkisi altında kalmış ve bir direniş örgütünden ziyade, bürokratik yapı içerisinde, siyasi mücadele yönü ağır basan bir örgüt olarak askeri ve politik alanda etkisiz kalmıştır. FKÖ'nün kurulduğu 1964 Haziranı'ndaki Kudüs toplantısından kısa bir süre önce ise Arafat'ın liderliğini yaptığı El-Fetih örgütü Filistin Varlığı'nın kurulması için askeri direnişi tek yöntem olarak benimsediğini açıklamıştır.⁸ 1967 Savaşı'ndan sonra Arafat'ın FKÖ'nün liderliğine gelmesiyle, örgütün bürokratik bir politik yapıdan, dinamik bir direniş örgütüne dönüşme sürecini de başlamış olmaktadır.⁹ Arafat FKÖ'yü, İsrail karşısında Filistin güçlerine dayanan, silahlı direnişi ön planda tutan ve sol ideolojiyi referans alan milliyetçi bir örgüt haline getirdi.¹⁰

1958 yılında Kuveyt'te Arafat ve arkadaşları tarafından kurulduğu ileri sürülen El-Fetih seküler milliyetçi, askeri direnişi öncelikli strateji olarak benimseyen ve bağımsızlık yanlısı çizgisiyle kısa sürede diğer Filistinli gruplar arasında sıyrılarak Filistin direnişinin en önemli aktörü haline gelmeyi başarmıştır. Diğer yandan *Hareket El Tahrir El Watani el Filistiniye*'nin tersten kısaltılmasıyla oluşan Fetih adının İslami bir içeriğinin olması ise dikkat çekicidir. Örgütünün 1989'da revize edilen kuruluş bildirgesinde partinin İslami bir öğretiyi referans almadığı ve demokratik bir Filistin devleti kurmayı amaçladığı belirtilmektedir. Kuruluş bildirgesinin birinci maddesinde Filistin'in Arap dünyasının bir parçası olduğu, Filistin halkının da Arap ulusunun bir parçası olduğuna güçlü bir vurgu yapılmaktadır. Kuruluş bildirgesinin amaç kısmında ise Fetih'in din ve etnik ayırım gözetmeden tüm Filistinlilerin eşit haklara sahip olacağı bağımsız demokratik bir devlet kurmayı hedeflediği yazılmaktadır. İslamcı partilerin aksine Fetih'in referans noktası olarak milliyetçiliği aldığı görülmektedir. Fetih, Filistin Kurtuluşu İçin Halk Cephesi ve Filistin Kurtuluşu İçin Demokratik Cephe¹¹ gibi partilerden de bu noktada ayrılmaktadır. Fetih'in kuruluş bildirgesinde dine yalnızca 9. ve 13. maddede vurgu yapmıştır. 9. maddede bağımsız Filistin devletinin kutsal toprakları ve dinleri (hem Müslümanlık hem de Hıristiyanlığa atıf var) koruyacağı ifade edilirken, 13. madde de tüm Filistinlilerin hiçbir dini

7 Mısır'ın aktif çabaları sonucu 1960-1963 arası dönemde tüm Filistinli örgütlerin bir çatı altında toplanması yönünde önemli adımlar atıldı ve 1963 Eylülündeki Arap Birliği'nin Kahire'deki zirve toplantısında Filistin Varlığının oluşturulması kararı alındı. 1964 Haziranında Doğu Kudüs'te Filistinliler tarafından yapılan toplantının ardından FKÖ'nün kurulduğu ilan edilmiştir. Bu konuda bkz, Moshe Shemesh, "The Founding of the PLO 1964", *Middle Eastern Studies*, Vol:20, No:4, ss. 105-141

8 Ibid., s. 131.

9 William Cleveland, *A History of the Modern Middle East*, Boulder : Westview Press, 1994, s.328.

10 Kimmerling-Migdal, op. cit., s. 252

11 Örgütün resmi sitesinde partinin işçi sınıfı ideolojisine dayandığı belirtilmektedir. http://www.dflp-palestine.org/english/about_dflp/foundation.htm (e.t. 22.06.2008)

ayırma tabi tutulmadan eşit haklara sahip olacağı belirtilmektedir.¹² Nitekim, Fetih örgütü ve onun kontrolündeki FKÖ, yukarıda belirtildiği gibi tüm Filistinlileri hiçbir dini ayırma tabi tutmadan mücadeleye davet eden ve sol milliyetçiliği referans olan bir direniş yürütmüştür.

Ancak, 1970'lerin ideolojik mücadele ortamında partileşen FKÖ, her ne kadar seküler milliyetçiliği öne çıkartmışsa da, pratikte pragmatist bir politika izlemiştir. Arafat ve diğer parti yöneticileri İslamı referans alan açıklamalar ve söylemlere mücadele içerisinde sıklıkla yer vermişlerdir. Ayrıca, bu noktada El-Fetih'i FKÖ içerisinde yer alan diğer örgütlerden ayrı değerlendirmek gerekir. Esasında El-Fetih örgütlenmesi Mısır'daki Müslüman Kardeşler örgütlenmesini örnek almanın ötesinde parti kurucularının önemli bir kısmı İslami bir direniş yöntemini ilk başlarda benimsemişlerdir.¹³ Eski bir Müslüman Kardeşler örgütü üyesi olana Yaser Arafat, örgütün kalesi sayılan Kahire Üniversitesi Mühendislik Bölümünde üniversite eğitimine başlamıştı. Arafat, Müslüman Kardeşlere üye olmakla suçlandıktan sonra Mısır'ı terk etmişti. Arafat'ın yanı sıra Fetih'in kurucu kadrosunda yer alan ve Arafat'tan sonra ikinci lider olan Halil Vezir'de (Abu Cihat) Müslüman Kardeşler'in eski bir üyesiydi. Fetih içerisinde aldığı Abu Cihat kod adıyla Müslüman kimliğini öne çıkartmıştı. Örgütün diğer bir kurucu üyesi olan ve Körfez ülkelerindeki örgütlenmeyi üstlenen Halil Muhammed Said El Said (Halil el-Hasan) ise "İslam'ın Kurtuluşu" adlı örgütün kurucu liderlerindendi. 1952 yılında Filistin'de kurulan İslam'ın Kurtuluşu adlı örgüt Müslüman Kardeşler'in genel görüşlerini benimseyen ancak daha radikal bir program ve örgütlenme öngören bir partiydi. Halil el-Hasan'a göre temel hedef ne sosyalizm ne de kapitalizmdi. İslami bir toplum inşa etmenin hedef olduğunu belirten Halil Hasan'a göre bu amaç FKÖ'nün savunduğu "demokratik devlet" ile çelişmiyordu.¹⁴

Dolayısıyla Fetih'i bir bütün olarak görmek yerine onu Arafat'ın liderliği altında Filistin milliyetçiliği temelinde ve öncelikli olarak işgale son verme amacıyla bir araya gelmiş farklı fraksiyonları içerisinde barındıran bir örgüt olarak değerlendirmek gerekir. 1970'lerde ve 1980'lerde Fetih içerisinde yer alan grupların önemlilerini şu şekilde tanımlayabiliriz: Sovyet Marksist fraksiyon (Abu Salih'in liderliğinde); Suudi fraksiyon (Al-Hasan kardeşlerin liderliğinde); Maoist fraksiyon (Münir Şefik'in liderliğinde-sonraları radikal Cihat liderlerinden); Baas'çı fraksiyon (Faruk El Kaddumi liderliğinde); Müslüman Kardeşler fraksiyon (Abu Cihat liderliğinde); Saddamcı fraksiyon (Abu Nidal liderliğinde-daha sonra ayrı bir örgütlenmeye gitmiştir); Ürdüncü fraksiyon (Abu Az-Za'im önderliğinde) ve Amerikancı fraksiyon (Abu Hasan Salamah önderliğinde).¹⁵

12 Bkz, *Fateh's official Website*, http://www.fateh.net/e_public/constitution.htm, (e.t. 22.08.2007)

13 Robin Wright, *Dreams and Shadows: The Future of the Middle East*, US: Penguin Press, 2008, s. 43

14 Edward Mortimer, *Faith and Power: The Politics of Islam*, New York: Rondon House, 1982, ss. 259-260

15 Asad Abu Khalil, "And What is Hamas?: The Demise of the Fatah Movement", *CounterPunch:Weekend*

Bununla birlikte Fetih, örgüt ile toplum arasında herhangi bir ayırım koyma taraftarı değildi. İsrail işgaliyle mücadeleyi öncelikli sorun olarak görmüş ve bu süreçte toplum arasındaki dini ve sınıfsal ayrımları öne çıkartmamayı yeğlemiştir. Fetih içinde bazı kesimler doğrudan İslamı temel alan bir direniş yürütmesine karşın, sol kanat örgüt içerisinde daha ağırlıklı bir etkiye sahip olmuştur. Yönetim kadrosunda Abu Cihat gibi isimlere yer vermekle birlikte aynı zamanda Abu İyad, Ahmad ‘Abd al-Rahman (Radwan), Majid Abu Sharar ve Nimr Salih gibi sosyalist görüşleri ve ilişkileri ile öne çıkan isimlere de yer vermiştir. Sol grupların özellikle 1970 ve 1980’lerde Fetih içerisinde en güçlü kanadı oluşturduklarını bir kez daha belirtmekte yarar vardır.¹⁶

Bu grupları bir arada tutmayı başaran Arafat aynı zamanda Filistin direnişine dönemin koşulları çerçevesinde yön vermeyi de başarmıştır. Soğuk Savaş döneminde hem Arap ülkeleriyle hem de SSCB ile iyi ilişkiler içerisinde olunmuş ve nasyonal sosyalist bir propaganda yürütülmüştür. 1980’lerin ikinci yarısından sonra ve özellikle de İntifada’nın Filistin topraklarında başlaması ile birlikte kutsal toprakların savunulması, Cihat mücadelesi, şehitlik gibi kavramlar Fetih’in önderleri tarafından sıklıkla kullanılmıştır. 1987 İntifada’sının başlamasından bir gün sonra Arafat yaptığı açıklamada *“taş atan çocuklar kutsal ülkemizin onurlarıdır”* demiştir.¹⁷ Arafat’ın ilk günde dini bir söylemi öne çıkartması Filistin toplumundaki değişimin farkında olmasıyla ilişkiliydi. Daha sonraları örgütün resmi internet sitesi olan fetih.net’te kutsal savaş, cihat ve özellikle şehitlik gibi kavramlar ağırlıklı olarak kullanılmaya başlanacaktır. Oslo Anlaşması’ndan sonra da Arafat’ın söylemlerinde ciddi bir dönüş olması toplumsal dinamiklerin ne tarafa doğru olduğunu bize göstermektedir. 1996’da Arafat Dehaishe mülteci kampında yaptığı bir konuşmada *“biz yalnızca bir kelime biliyoruz: Cihat, Cihat, Cihat. Biz intifadayı durdursak bile, başkenti Kudüs olan Filistin devletini kurmak için Cihat’ı durdurmayacağız. Ve biz şimdi bağımsız Filistin devletinin kurulma arifesinde büyük Cihat’a başlamış bulunmaktayız. Biz Siyonist hareket, Balfour Deklarasyonu ve emperyalist girişimler ile savaştığımız”* sözlerine yer vermiştir.¹⁸

Arafat’ın İslami Cihat gibi bazı İslami direniş referans alan örgütlerin kurulması sürecine destek verdiği ileri sürülmektedir. İslami Cihat örgütünün kurucu

Edition, January 28 / 29, 2006, <http://www.counterpunch.org/khalil01292006.html>, (e.t.23.09.2008)

16 *Palesine Remembered*, “ Encyclopedia Of The Palestinians: Biography Of Salah Khalaf (Abu İyad)”, <http://www.palstineremembered.com/Jaffa/Jaffa/Story166.html>, Fetih liderleri için bkz., <http://middleeastreference.org.uk/palbiograph.html#AbdalFattahHmud>, (e.t.18.07.2008)

17 Kimmerling-Migdal, op. cit., s. 304

18 Gerald Steinberg, “The Case against a Palestinian State”, *The Australia/Israel & Jewish Affairs Council* (AIJAC), 22 March - 10 April 1997, <http://www.aijac.org.au/review/1997/224/palstate.html>, (e.t.21.05.2008)

kadrosunda yer alan kişilerin Fetih'le iyi ilişkiler içerisinde bulunması ve bazı-
larının aynı zamanda Fetih üyesi olması bu iddiaları doğrular niteliktedir. Eski
Fetihçilerden Münir Şefik'in (eski Maoist fraksiyonun lideri) yanı sıra Hamdi
Tamimi ve Muhammed Hasan Hais, Filistin milliyetçiliği ile İslami direniş ara-
sında bir sentez oluşturmuşlardır. Gazi Hüseyini ve Bassam Sultan (1985'te
kurulan İslami Cihat Taburu'nun kurucusu) gibi Fetih'e yakın isimler ise İslami
Cihat örgütünün kurulmasında destek vermiştir.¹⁹

Filistin direnişinin sembol ismi ve Kudüs Müftüsü Hacı Hüseyin'in akraba-
sı olan Arafat, İsrail'in arananlar listesinde en üstte bulunan ve HAMAS'ın²⁰
bombacıları olarak bilenen Yahya Ayyaş'ın öldürülmesi üzerine yaptığı konu-
şmada “biz Kudüs için ölen tüm şehitlerimize; Ahmed Musa ile başlayan ve
son şehidimiz Yahya Ayyaş'a kadar olan tüm şehitlerimize kendimizi adıyo-
ruz” demiştir.²¹ Bir diğer konuşmasında “Filistin halkının bir kahramanı” olan
Ayyaş'ın şehitler kervanına katıldığını ileri sürmüştür.²² HAMAS'ın kurucusu ve
dini lideri Şeyh Yasin öldürülmesinin ardından da Arafat, Şeyh Ahmed Yasin'in
bir Filistin şehidi olduğunu söylemiştir. Arafat, Şeyh Yasin'in öldürülmesi üze-
rine olağan üstü toplantıya çağırdığı kabine toplantısının başında Şeyh Yasin
için ayrıca dua etmiştir. Arafat, duasında, Şeyh Yasin için “*Mekânın cennet,
merteben şehitlik olsun*” demiştir.²³ Arafat, Şeyh Yasin'in İsrail tarafından tu-
tuklu olduğu dönemde bırakılması için yaptığı çağrıda “*kardeşim Yasin için
kaygılıyız*” ifadelerini kullanmıştır. Şeyh Yasin de Arafat için “*Filistin toprakları-
nın bir parçasını kurtarmayı başarmış*” bir lider olduğunu söylemiştir.²⁴

Oslo sonrası dönemde HAMAS'ın silahlarını İsrail'in baskılarına rağmen top-
lamayan Fetih, aynı zamanda din ile Filistin milliyetçiliğini birlikte öne çıkar-
tan Tanzim ve Al-Aksa Şehitleri Tugayı gibi direniş örgütlerinin kurulmasında
destek vermiştir. Arapça örgüt anlamına gelen Tanzim'in 1995'te kurulduğu
ileri sürülmektedir. Filistinli İslamcı gruplar ile FKÖ ve Filistin Otoritesi ara-
sında bir ilişki kurma amacıyla örgütünün Fetih tarafından kurulduğu belirtil-
mektedir. Yeni nesil Fetihçilerden olan ve işgal altındaki topraklarda direniş
katılan Mervan Barguti'nin örgütün lideri olduğu ileri sürülmektedir. Al-Aksa
Şehitleri Tugayı ise Sharon'un Eylül 2000'de Mescidi Aksa'ya girmesiyle baş

19 Hillel Frisch, “Has the Israeli-Palestinian Conflict Become Islamic? Fatah, Islam, and the Al-Aqsa Martyrs' Brigades”, *Terrorism and Political Violence*, Vol:17, No:3, s. 394

20 Esasında bir kısaltma olan “HAMAS” ifadesi literatürde hem büyük hem de küçük harflerle (“Hamás”) kullanılabilir. Bu makalede ifadenin büyük harflerle yazımı tercih edilmiştir.

21 Steinberg, loc. cit.

22 Morton A. Klein, “Focus on Hamas: The PLO's Friend or Foe?”, *Middle East Quarterly*, Vol:III, No:2 June 1996, <http://www.meforum.org/301/focus-on-hamas-the-plos-friend-or-foe>, (e.t.18.02.2009)

23 *Hürriyet Gazetesi*, “Arafat: Şeyh Yasin Bir Şehit”, 22. 03. 2004

24 Klein, op. cit.

gösteren II. İntifa sürecinde doğrudan Arafat'ın liderliğinde Barguti tarafından kurulmuştur.²⁵ 2004 Haziranında Filistin Başbakanı Ahmet Kurey Londra merkezli Asharq al Awsat gazetesine verdiği demeçte El-Aksa Şehitleri Tugayı'nın Fetih'in bir parçası olduğunu söylemiştir.²⁶ Tugayın Tulkarım'deki lideri Maslama Thabet de US Today'a yaptığı açıklamada örgütün Fetih'in bir parçası olduğunu, liderlerinin de Arafat olduğunu belirtmiştir.²⁷ El-Aksa Şehitleri Tugayı'nın intihar saldırıları düzenlemesi üyelerinin İslam ve Şehitlik kavramına olan inancıyla ilişkiliydi. Dolayısıyla Arafat döneminde FKÖ'nün İslami direnişi referans alan bir mücadeleyi desteklediği görülmektedir.²⁸

Toparlayacak olursak Fetih'in ve onun kontrolündeki FKÖ örgütünün sol milliyetçiliği öne çıkartan bir ideolojik yapılanmaya sahip olmasına karşın, bir bütün olarak örgütün bu çevrede değerlendirilemeyeceği görülmektedir. 1990'ların başında Arafat, HAMAS'ın FKÖ içerisinde temsil edilmesi önerisini gündeme getirmiştir. HAMAS'ın İsrail'i tanımama ve Filistin'in kurtuluşu için Cihat'ı sürdürme isteğinin yanı sıra %40'lık bir temsiliyet istemesi birleşmeyi engellemiştir.²⁹ Fetih'in milliyetçilik anlayışı, özellikle I. İntifa'da süreci ile birlikte İslami yönü ağır basan bir çizgiye kaydığı görülmektedir. İslami bir yaşam tarzı benimsememesine rağmen Arafat, HAMAS dahil olmak üzere tüm Filistinli güçlerle iyi ilişkiler kurma politikasını yürütmüştür. Arafat döneminde iki örgüt arasında bazı anlaşmazlıklar söz konusu olmakla birlikte HAMAS, Arafat'ın Filistin'deki otoritesine saygı göstermiştir. Arafat da HAMAS'ın faaliyetlerini doğrudan yasaklama yoluna gitmediği gibi örgüt liderleri ile ilişki içerisinde olmuş ve askeri bir rekabete girmekten sakınmıştır. Açıkçası Filistin direnişinin yönü Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte İslamlaşma sürecine girmiş ve Fetih örgütü de bu akımdan etkilenmiştir. Bununla birlikte Filistin direnişinde politik İslam'ın temel savunucusu HAMAS ve İslami Cihat gibi örgütler olmuş ve El-Fetih pragmatist bir şekilde sürece dahil olmuştur.

HAMAS: Politik İslamın Filistin Direnişinde Tekrar Öncü Rolü Oynaması

HAMAS'ın İdeolojik ve Politik Örgütlenmesi

1988 Ağustosunda yayınlanan HAMAS Misakı'nda açıkça belirtildiği gibi örgütün ideolojik yapısı ve örgütlenmesi Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler'e dayanmaktadır. Müslüman Kardeşler, 1928 yılında Mısır'da kurulmasına karşın, kısa bir süre içerisinde tüm Müslüman ülkelerdeki dini örgütlerin ve partilerin kurulmasında ya doktrin ya da örgütsel düzeyde etkilenmiştir. Müslüman

25 Holly Fletcher, "Al-Aqsa Martyrs Brigades", *Council on Foreign Relations*, April 2, 2008, http://www.cfr.org/publication/9127/alaqsa_martyrs_brigades_palestinian_nationalists.html, (e.t.20.02.2009)

26 Khaled Abu Toameh, "Fatah Committed to Aksa Martyrs", *The Jerusalem Post*, June 20, 2004.

27 Matthew Kalman, " Terrorist says Ordeers Come From Arafat", *US Today*, March 16, 2002.

28 Fletcher, loc. cit.

29 Shaul Mishal-Abraham Sela, *The Palestinian Hamas, Visioni Violence, and Coexistence*, New York: Columbia University Press, 2000, s.92.

Kardeşler'in dini ve siyasi ideolojisi esas olarak Hasan el Benna ve Seyyid Kutup tarafından geliştirilmiştir.³⁰ Etkisinin geniş bir coğrafyaya yayılmasında rol oynayan başlıca unsur örgütün, İslam dünyasının siyasal ve kültürel olarak ciddi bir kaosun içinde bulunduğu bir dönemde kurulmasından ve İslami bir yönetimi alternatif olarak sunmasından kaynaklanmıştır. Müslüman Kardeşler'in kurucusu olan Hasan Benna'nın esas üç temel öğretisinin HAMAS'ı kuran Filistinli liderleri tarafından benimsendiği görülmektedir. Bu üç temel öğreti "dini eğitim, uyanış ve örgütlülük" olarak ifade edilmektedir. Benna, bir İslami devletin kurulması sürecinde önceliğin, askeri mücadeleden ziyade toplumsal yapının İslamiyet bilinci çerçevesinde yeniden yapılandırılmasını öngörmektedir. Toplumun eğitim ve örgütlenme ile kültürel ve bilinç düzeyinde dönüşümünün sağlanmasının ardından İslam Devletinin kurulabileceğini öngörmektedir.³¹

Müslüman Kardeşlerin Filistin'le ilişkisi de 1935 yılında Hasan Benna'nın kardeşi Abdurrahman Benna'yı örgütünün şubesini açması için Filistin topraklarına göndermesiyle başlamıştır. 1945 yılında örgüt Kudüs'teki ilk şubesini açmıştır. 1947 yılına gelindiğinde şube sayısı 27'ye ve üye sayısı ise 20 bine ulaşmıştır. 1952-1954 arası dönemde Gazze'de ve Kahire'deki Filistinliler üzerinde etkili bir güç olmaya başlayan Müslüman Kardeşler, kısa bir süre sonra Nasır'ın Mısır milliyetçiliği ile mücadele etmek zorunda kaldılar. Nasır, 1954 Ocağında örgütü yasakladığı gibi binlerce üyesini de yakalattı. Gazze ve Mısır'daki tüm parti üyeleri üzerine kurulan baskının bir sonucu olarak 1954-1967 arası dönemde Kardeşlerin Filistin ile ilişkisi oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır.³² 1967 Savaşı'nda Mısır Gazze Şeridi'ni kaybedince hem Müslüman Kardeşler üzerindeki Nasır baskısı son bulmuş hem Mısırlı Kardeşlerin Filistinli Kardeşler üzerindeki etkisi zayıflamıştır. Kahire'den örgütsel yapılanma itibarıyla bağımsızlaşan Filistinli Müslüman Kardeşler Batı Şeria, Ürdün ve Gazze Şeridi'ndeki yapılarını "Filistin ve Ürdün Müslüman Kardeşler Toplumu" adı altında bir çatı altında toplamıştır.³³ Böylelikle Filistinlilerin Kahire'deki merkezden bağımsızlaşması ve örgütün politik yapısı ve kararları üzerinde söz sahibi olmasının yolu da açılmış olmaktadır. Filistinli Müslüman Kardeşlerin HAMAS adı altında ayrı bir parti olarak ortaya çıkması ise 1987 yılında başlayan İntifada ile birlikte söz konusu oldu. 1987 Aralığında HAMAS adı altında halkı işgale karşı direnmeye çağıran bildirilerin dağıtılmasıyla Filistinli Müslüman Kardeşler, kendi parti ve programlarını hayata geçirmiş olmaktadır.

30 Asaf Hüseyin, *Orta Doğu'da Devlet ve Terör*, 2. baskı, Çev: Taha Cevdet, İstanbul: Pınar Yay, 2001, ss. 134-143, 227

31 Ziad Abu-Amr, "Hamas: a Historical and Political Background", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 22, No:4 (Summer, 1993) s. 6

32 Hüseyin, op. cit., ss. 218-224

33 Hamas kurulduktan kısa bir süre sonra Batı Şeria ve Gazze'deki Müslüman Kardeşler Toplumu tek çatı altında birleştirdi, bkz., Abu-Amr, op. cit., s. 7

*HAMAS İdeolojisinin Toplumsal Tabana Yayılması Süreci:
1967-1987 Arası Dönem*

1967 Savaşını takip eden dönemde Müslüman Kardeşler diğer Filistinli örgütlerin aksine silahlı bir direniş başlatmak yerine öncelikli olarak sosyal ve dini alanlarda halkı bilinçlendirme yöntemiyle bağımsız bir İslami Filistin devleti kurmayı amaçlamaktaydılar. Bu amaca yönelik olarak aşamalı bir şekilde üç temel stratejinin uygulanmasına çalışılmıştır. İlk aşamada “sosyal yardımlarla halkın desteğini kazanmak, daha sonra seküler Filistin Otoritesi ve FKÖ ile politik ve ideolojik rekabet içine girmek, son aşamada da İsraili asker ve sivil birimlerine karşı gerilla ve terörist saldırılarda bulunarak Filistin direnişine yön verecek bir aktör konumuna gelmektir.³⁴ Bu çerçevede 1973’te Müslüman Kardeşlerin Filistinli liderlerinden Şeyh Ahmed Yasin ve Abdülaziz Rantisi’nin de içerisinde yer aldığı grubun Gazze İslam Merkezi’ni açması, hareketin toplumsal tabana yayılmasında önemli bir başlangıçtır. Merkez bir cami olarak kurulmasına karşın, bünyesinde bir sağlık kliniği, spor salonu ve kadın çalışmaları merkezi bulunmaktaydı. İslam Merkezi, ayrıca zekât ve diğer yardımların toplanmasını ve dağıtımını üstlenmiştir. Merkez bünyesinde yoğun bir dini eğitimin yanı sıra Filistinli mülteciler için yeni hastaneler, anaokulları, ilköğretim okulları ve yardım kuruluşları bulunmaktaydı. Merkez kurulduktan kısa bir süre sonra farklı alanlarda hizmet yürüten şubeler açıldı. İsrail yönetimi 1978 yılında Merkezi bir hayır kurumu olarak tanıdı ve Merkeze yasal çalışma izni verdi. İsrail tarafından tanınan Merkez aynı yıl Gazze İslam Üniversitesi’ni kurdu. 1985 yılında Merkeze bağlı kuruluşlarda çalışan kişilerin sayısı iki bin civarına ulaşmıştır.³⁵ İsrail tarafından bir hayır kurumu olarak resmi çalışma izninin alınmasından sonra, Filistinli Müslüman Kardeşler faaliyetlerini kısa sürede genişletti. 1980-1987 arası dönemde örgüt, hem içeride toplanan hem de dışarıdan Filistin’e gönderilen İslami fonların önemli bir kısmını yönetmiştir. Gelen fonlar sayesinde yeni camilerin, hastanelerin, okulların yanı sıra yoksul halka doğrudan yardımların verilmesi Müslüman Kardeşlerin işgal altındaki topraklarda etkisinin genişlemesine yol açtı. 1967-1987 arası dönemde Batı Şeria’da 250 ve Gazze’de 400 yeni cami yapılmıştır.³⁶ Diğer bölgelerdeki camilerin aksine Gazze’deki camiler namaz vakitlerinin dışında da sürekli açık tutuldu. Camiler dinsel ve kültürel eğitim çalışmalarının yapıldığı en önemli merkezler olmanın ötesinde, aynı zamanda sosyal yardımlaşma ağının yönetildiği yerler oldu.

34 Matthew Levitt, *Hamas: Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad*, New Haven-London: Yale University Press, 2006, s. 8

35 Are Knudsen, “Crescent and Sword: The Hamas Enigma”, *Third World Quarterly*, Vol:16, No:8, (2005), s. 1376

36 Abu-Amr, op. cit., s. 7

Nitekim Filistinli Müslüman Kardeşlerin kısa süre içerisinde Batı Şeria ve Gazze'de geniş bir sosyal yardım ağı kurdukları görülmektedir. İsraili akademisyen Reuven Paz'a göre örgütün faaliyetlerinin %90'ını sosyal, ekonomik, kültürel ve eğitim çalışmaları oluşturmaktaydı.³⁷ Faaliyet alanları ise yardım ve hayır çalışmaları; ana okul ve ilköğretim kurumları; büyüklere yönelik okuma yazma çalışmaları; fiziksel ve zihinsel özürülülerin rehabilitasyonu; ilk ve üçüncü derece sağlık hizmetleri; kadınlara yönelik ek gelir ve sosyal aktiviteler; yetimlerin ve yaşlıların bakımı; gençlik ve spor aktiviteleri ile kütüphanecilik gelmekteydi. İslami sivil toplum derneklerinin faaliyetlerinden doğrudan on binlerce kişi yararlanmaktaydı. İslam Merkezi, dolaylı olarak da yüz binlerce Filistinlinin yaşamını etkileyecek bir çalışma yürütmekteydi.³⁸

1980'lerin başında HAMAS'ın kurucu liderlerinin İran devriminin de etkisiyle farklı bir tartışmanın içerisine sürüklendiği görülmektedir. Hem FKÖ üyeleri hem de eski Müslüman Kardeşler üyelerinin de içerisinde yer aldığı grup İslami Cihat tarafından pasifizm ve İsrail destekli faaliyetler yürütme suçlamalarıyla karşı karşıya kalmışlardır. FKÖ'nün eleştirilerinden ziyade İslami Cihat örgütünün eleştirileri Filistinli Müslüman Kardeşleri etkileyecektir. İslami Cihat örgütü 1980'lerin ortasında kurulmuş ve Müslüman Kardeşlerin temel politikalarının aksine toplumsal dönüşüm sağlanmadan askeri direnişin başlaması gerektiği görüşünü savunmuştur. Müslüman Kardeşler'in politik liderleri ise silahlı aşamaya geçişin henüz tamamlanmadığı görüşündeydiler. Nitekim 8 Aralık 1987 günü bir İsrail yerleşimcinin özel kamyonetiyle Filistinlileri taşıyan iki araca çarparak dört kişinin ölümüne yol açan saldırısı, Müslüman Kardeşlerin Filistinli liderlerini bir ikileme baş başa bırakmıştır: saldırısı sonrası başlayan halk gösterilerinin yanında yer alarak Cihat Savaşını başlatmak ya da saldırılara tepkisiz kalmak. Gösterilerin başlamasının ardından Filistinli Kardeşler askeri direnişe geçme aşamasının geldiği ilan edeceklerdir.

İntifada ve İslami Hareketin HAMAS Adıyla Partileşmesi:

İsrail'e Karşı Yeni Bir İslami Direnişin Başlaması

HAMAS politik bir parti olarak (*Hareket El Mukaveme El İslamiyye/İslami Direniş Hareketi*) 8 Aralık 1987'deki saldırıların ardından başlayan ve 1993'e kadar süren I. İntifa sürecinde örgütlenme sürecini kurumsallaştırmıştır. Saldırının hemen ardından İsrail yönetimi olayın bir trafik kazası olduğunu açıklamasına karşın aynı akşam Filistinliler tarafından dağıtılan bildirimlerde saldırının, bir gün önce bir İsrailinin bıçaklanmasına misilleme olarak yapıldığı ileri sürülmüştür. Cenaze törenine binlerce kişi katılmış; aynı akşam İsrail askeri birimlerine kar-

37 Mandy Turner, "Building Democracy in Palestine: Liberal Peace Theory and the Election of Hamas", *Democratization*, Vol.13, No.5, (2006), s. 748

38 Sara Roy, "The Transformation of Islamic NGO's in Paletsine", *Middle East Report*, No:214 (Spring, 2000), s. 26.

şı taşı sopalı bir direniş başlatılmıştır. 9 Aralık sabahı ise hem Gazze hem de Batı Şeria topraklarında toplanan binlerce Filistinli yollara barikatlar kurmuş, taşlarla da İsrail askerlerine saldırmışlardır.³⁹ İsrail güçlerinin gerçek mermileri karşısında özellikle gençlerin taşı bir savunma gerçekleştirilmesi tüm dünyada Filistin meselesine olan ilginin artmasına yol açmıştır.

İntifadanın genişleyerek sürmesi FKÖ gibi HAMAS liderliği içinde de beklenmeyen bir gelişme olmuştur. Bununla birlikte İsrail işgaline karşı kendiliğinden başlayan halk ayaklanması tüm Filistinli örgütlerde olduğu gibi HAMAS taraftarlarınca da desteklenmişti. Saldırdan bir gün sonra Gazze'deki İslami Merkezin Başkanı Şeyh Ahmed Yasin, halk ayaklanması karşısında kendi politik duruşlarını belirlemek için arkadaşlarıyla üst düzeyde bir toplantı gerçekleştirdi. Toplantının temel gündem maddesi halk direnişi karşısında nasıl bir politika izleyecekleriydi. Müslüman Kardeşler üyesi ve sempatanı olan Filistinli gençlerin direnişe destek verdiği günlerde lider kadrosunun pasif bir politika izlemesi tüm kazanımların kaybedilmesine yol açacak riskleri taşımaktaydı. Diğer yandan Fetih önderliğindeki FKÖ ise daha başında direnişe destek vermiştir. Birbirini takip eden toplantıların ve değerlendirmelerin ardından örgüt direnişe farklı bir taktik ile katılma zamanının geldiği yönünde tarihi bir karar aldı. 14 Aralıkta HAMAS adı altında İsrail işgaline karşı düzenlenen gösterilere destek veren bir bildiri dağıtıldı. Bildiri ile İslami hareket liderleri bir yandan gizli den direnişe destek verirken diğer yandan da yasal konumlarını ve kazanımlarını korumak istemişlerdir. Şayet direniş bir kaç hafta içerisinde son bulsaydı, HAMAS ile herhangi bir organik bağlarının olmadığını açıklayacaklardı. Şeyh Ahmed Yasin ve arkadaşları HAMAS adı altında bildiriye kendilerinin dağıttığı 1988 yılının başında kabul ederek İsrail karşısındaki pozisyonlarına açıklık kazandıracaklardı.⁴⁰ Böylelikle 1988 Ocağında İslami hareket "HAMAS" adı altında ilk siyasal bildirisini de yayınlamıştır. Aynı günlerde HAMAS'ın kurucu Başkanı olan Şeyh Ahmed Yasin, el Aksa Camisi imamlarından Şeyh Cemil Hamami'yi HAMAS'ın Batı Şeria sorumlusu olarak atayarak partinin tüm işgal altındaki Filistin topraklarında HAMAS adı altında örgütlenmesi sürecini başlattı. Örgüt, halk gösterilerinin sürdüğü 18 Ağustos 1988'de Müslüman Kardeşlerle organik bağını açıkça vurgulayan, İsrail'in yok edilmesini ve Filistin topraklarında bir Filistin İslam Devleti kurulmasını içeren misakını yayınladı. Barışçıl çözümlerin reddedildiği, Müslüman Kardeşlerle organik ilişkisinin öne çıktığı ve FKÖ'nün "baba, kardeş, akraba ve arkadaş" olarak tanımlandığı Misak'ta öne çıkan temel vurgu *Müslümanlık, Filistinlilik ve Araplılık* olmuştur.⁴¹

39 Kimmerling-Migdal, op. cit., ss. 296-297

40 Gilles Kepel, *Cihat: İslamcılığın Yükselmesi ve Gerilemesi*, Çev.: Haldun Bayrı, İstanbul: Doğan Kitap Yay., 2001, s. 185

41 Hamas Charter (1988), <http://www.palestinecenter.org/cpap/documents/charter.html>; Abu-Amr, op. cit.,

Diğer bir deyişle askeri direnişte *yoldaş* devri kapanmış yerini *kardeş* dönemine bırakmıştır.

HAMAS kurulduktan kısa bir süre sonra İsrail-Filistin sorununun en önemli aktörü haline geldi. I. İntifa'da ile birlikte HAMAS liderleri, İsrail işgaline karşı sivil direniş ve askeri direniş stratejisini benimsediler. Esasında HAMAS liderleri İsrail işgaline karşı 1986 yılından itibaren bir askeri direniş mücadelesi başlatmak için hazırlıklar içerisine girmiştir. Bu dönemde Filistin Mücahitleri adı altında bir örgütlenmeye gidilmiştir. Örgütün en önemli eylemi ise İlan Sadoon ve Avi Sasbortas adlı iki İsrailli askerin kaçırılması olayıdır. İntifada sürecinde ayrıca "Abdullah Azzam Tugayları ve "Majd" adlı farklı askeri ve istihbarat örgütleri oluşturuldu. HAMAS, 1991 yılında tüm askeri birliklerini Filistin tarihindeki ilk silahlı direnişin lideri olarak kabul edilen ve 1935'te İngiltere tarafından öldürülen İzzeddin el Kasım Tugayları adı altında birleştirdi.⁴² Hareket HAMAS adını aldıktan ve işgal karşısında askeri karşı koyma kararı almasına rağmen, sosyal bir yardım kuruluşu gibi Gazze ve Batı Şeria'da yoksulluk içerisinde yaşayan Filistinlilere ekonomik, kültürel ve sağlık alanında hizmetler vermeye devam etmiştir.⁴³ Bununla birlikte, kurulduktan kısa bir süre sonra başta İsrail olmak üzere, ABD, AB, Kanada ve Avustralya tarafından terörist örgütler listesine alındı. Ürdün örgütün tüm faaliyetlerini yasakladı.⁴⁴

HAMAS'ın mücadele tarzını değiştirmesi ile birlikte İsrail'in örgüte karşı tutumu da değişmeye başladı. 1989 Mayıs'ında tekrar tutuklanan HAMAS'ın lideri Şeyh Yasin'e ömür boyu hapis cezası verildi. Aynı yıl örgütün birçok lideri tutuklanmıştır. Madrid sürecinin başlamasını takip eden 1992 yılında ise İsrail askeri güçlerince yakalanan 415 HAMAS ve İslami Cihat üyesi Lübnan'a sürgün edildi. Dr. Abdülaziz Rantisi ve İsmail Haniye gibi HAMAS liderlerinin önemli bir kısmının sürgün edilmesi ilk başlarda örgütün Filistin'deki gücünü olumsuz etkilemiştir. Ancak sürgün aynı zamanda hem HAMAS ile Hizbullah arasındaki askeri ve ideolojik ilişkinin kurulmasında hem de HAMAS'ın tüm dünyada tanınmasında önemli bir rol oynadı. Lübnan hükümetinin mültecilik statüsü vermediği ve sınırda bir köyde zorunlu ikamete tabi tuttuğu HAMAS üyelerinin yürüttüğü propaganda çalışmaları İsrail devletinin de uluslararası imajını kötü etkilemiştir. İsrail hükümetinin bir yıl sonra geri dönüş hakkını tanıması ise HAMAS'ın bir başarısı olarak algılanmış ve Fetih'in otoritesinin sarılmasına yol açmıştır.⁴⁵

ss. 5, 10

42 Bu konuda bkz., *Ezzedeen Al Qassam Brigades Information Office*, <http://www.alqassam.ps/english/>

43 Shahram Akbarzadeh, "Does the Hamas Victory Advance Peace in the Middle East", *Australian Journal of International Affairs*, Vol: 60, No:2 (Jun., 2006), ss. 201-202

44 Turner, op. cit., s. 748

45 Adam Dolnik-Anjali Bhattacharjee, " Hamas: Suicide Bombing, rockets, or WMD?", *Terrorism and*

İslami açıdan Yahudilerle uzlaşılmasına karşı çıkan HAMAS aynı zamanda Kudüs merkezli bağımsız Filistin devletinin kurulmasını savunmaktaydı. FKÖ ise ilk kurulduğu yıllarda bağımsız bir Filistin devleti kurmayı öngörmesine karşın, ilkin 1974'te ardından da 1988 yılında barışçıl çözüm stratejisini desteklemiş ve zamanla tüm İsrail'in yok edilmesi amacından uzaklaşmıştır. FKÖ iki devletli çözümü kabul etmesi karşın Oslo sonrası dönemde bu konuda da kayda değer bir ilerleme sağlanamamasının da etkisiyle HAMAS'a olan toplumsal destek artmıştır.⁴⁶ Oslo sonrası İsrail-Filistin meselesinin çözümsüzlüğe sürüklenmesi ve 1996 yılında da barış sürecinin çökmesi FKÖ'nün daha zayıflamasına yol açtı. Aynı dönemde HAMAS hem sosyal programlar hem de İsrail'e karşı düzenlediği intihar saldırıları ile Filistinliler üzerindeki etkisini genişletmiştir.⁴⁷ HAMAS'ın ilk intihar saldırısını 23 yaşındaki Sahir Nabulsi 16 Nisan 1993 tarihinde gerçekleştirdi.⁴⁸ 1990'ların ikinci yarısından itibaren yerleşimcilere düzenlenen saldırıların yanı sıra İsrail kentlerinde düzenlenen intihar saldırılarıyla HAMAS kısa sürede direnişin en önemli sözcüsü konumuna geldi. İsrail ise yoğun bir şekilde örgütün lider kadrosunda yer alan kişilere suikastlar düzenledi. İsrail saldırıları arasında en fazla tepki çeken partinin kurucu olan Şeyh Ahmed Yasin'e düzenlenen suikast oldu. Geçirdiği bir kaza sonucu kısmi felç olan Şeyh Ahmed Yasin, İsrail tarafından düzenlenen bir hava saldırısı ile 22 Mart 2004'te Gazze'de öldürüldü.⁴⁹ Şeyh Yasin'in ardından HAMAS'ın liderliğine getirilen Dr. Rantisi de Mayıs ayı içerisinde öldürüldü. Örgüt liderlerinin öldürülmesi HAMAS'ın İsrail'e karşı saldırılarında bir güç kaybına yol açmadı. Aksine, FKÖ'nün askeri mücadele sahnesinde etkisini yitirdiği bir dönemde HAMAS'ın boşluğu tek başına doldurması örgütün Gazze'nin yanı sıra Batı Şeria'da da büyük bir halk desteğini arkasına almasına yol açtı.

HAMAS'ın Filistin direnişinde etkin bir güç olmasına yol açan bir diğer unsur da II. İntifada ve ardından 2004 yılında Arafat'ın ölümünün ardından Fetih'in karizmatik bir lider çıkartamayışı ve kendi içerisinde liderlik kavgasına sürüklenmesi oldu. Bu dönemde Fetih'in yolsuzluklarla anılmaya başlanması da Filistinlilerin HAMAS'a yönelmesini etkiledi. Mahmut Abbas veya diğer adıyla Abu Mazen'in Arafat sonrası dönemde partinin liderliğine getirilmiş olmasına karşın, örgüt içi muhalefet sona ermemişti. II. İntifada'nın genç liderleri ara-

Political Violence, Vol:14, No:3 (Autumn 2002), s. 109

46 Akbarzadeh, "Does the Hamas.", op. cit., s.203

47 Tim Youngs, "The Palestinian Parliamentary Election and the Rise of Hamas", UK House of Commons Library, Research Paper 06/17, March 15, 2006, s. 7, <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2006/rp06-017.pdf> (e.t. 25.08.2007)

48 Ion Duvac, "Elemente de Psihosociologie ale Terorismului Suicidar: Cine Devine Terorist si de ce?", Sustinuta la Universitatea Bucuresti in anul 2006, s.14, http://193.231.1.3/file.php/20/Iliescu_Sorina_-_Psihologia_terorismului_suicidar.pdf, (e.t.12.01.2009)

49 Turner, op. cit., s. 748

sında sayılan ve gözaltına alındığında Fetih hareketinin Genel Sekreteri ve Batı Şeria sorumlusu olan Mervan Barguti gibi isimlerin de el Fetih'in İsrail ile olan ilişkilerine sert tepki göstermesi, örgüt içerisindeki liderlik tartışmaların derinleşmesine yol açmıştır. Mervan Barguti, II. İntifada'nın başlamasından sonra kurulan Milliyetçi ve İslamcı Filistinli Güçler Koalisyonu'nun Fetih sorumlularındandır.⁵⁰ Milliyetçi ve İslamcı Filistinli Güçler Koalisyonu tüm Filistinli örgütler arasında hiçbir ideolojik ayrıma tabi tutmadan İsrail saldırılarına karşı ortak eylem birliğini sağlamaya çalışmıştır.⁵¹ Fetih'in yolsuzluklar ve iç iktidar mücadelesine sürüklendiği bir dönemde İsrail'in Gazze'den çekilmesi ise HAMAS'ın ve askeri direnişinin bir başarısı olarak algılandı. Gazze'yi örgütün direniş üssü olarak kullanan HAMAS'ın İsraili yerleşimcilere ve askeri birimlerine düzenlediği roket saldırıları da İsrail'in çekilmesinde etkili olmuştu. İsrail, Gazze'ye bir yatırım yapmadığı gibi el-Fetih de bu bölgede etkin bir güç olamamıştı. Dolayısıyla İsrail'in Gazze'deki yerleşim birimlerini boşaltması ve bu toprakları Filistinlilere bırakması askeri direnişi benimseyen HAMAS'ı güçlendirdi.⁵² Nitekim kendisine Arafat sonrası dönemin lideri olarak bakılan Mervan Barguti de HAMAS gibi işgalin barış görüşmelerinden ziyade direniş ile sona ereceğini ileri sürmekteydi.⁵³ Filistin'de askeri direnişe olan inancın genişlediği bir dönemde Fetih'in lider kadrosunun barıştan söz etmesinin Filistin halkı üzerinde bir etkisi olamazdı.

HAMAS'ın Filistin Seçimlerine Katılım Kararı: Legal Siyasete Geçiş

Oslo süreci kapsamında düzenlenen 1996 seçimlerini boykot eden HAMAS, 2004 sonunda bu politikasından vazgeçtiğini ve Filistin'de 2005'te gerçekleştirilecek hem yerel hem de genel seçimlere katılacağını açıkladı. Kararı destekleyen uluslararası toplum seçimlere katılacak olan HAMAS'ın ılımlılaşacağını ve barış sürecini destekleyeceğini öngörmekteydi. Özellikle ABD ve İsrail'in tavrı dikkat çekicidir. BM'nin Ortadoğu özel temsilcisi Alvaro de Soto tarafından hazırlanan gizli bir raporda ABD, Rusya, AB ve BM'den oluşan Ortadoğu Dörtlüsü'nün 2005 Eylülündeki toplantısında HAMAS'ın Parlamento seçimlerine katılımının gündeme alındığını ve tüm tarafların örgütün seçimlere katılmasına karşı çıkmadığını ileri sürmüştür. De Soto 28 Aralık 2005'teki toplantıda da tarafların HAMAS'ın olası seçim başarısına saygı duyulacağını belirtildiğini ifade etmiştir.⁵⁴ Nitekim HAMAS da her ne kadar kuruluş aşama-

50 Graham Usher, "Marwan Barghouti: Radical Pragmatist", *Al Ahram Weekly*, 3-9 June 2004.

51 *National and Islamic Forces*, "Statements", 10.02.2001, <http://www.jmcc.org/banner/banner1/bayan/aqsbayan14.htm>, (e.t.12.02.2008)

52 Akbarzadeh, op. cit., s.201

53 Cherly A. Rubenberg, *The Palestinians: In a Search of Just Peace*, Colorado: Lynne Rienner Pub., 2003, ss. 331-332

54 Alvaro de Soto, *End of Mission Report*, May 2007, s. 17-18, <http://image.guardian.co.uk/sys-files/Guardian/documents/2007/06/12/DeSotoReport.pdf>

sında İsrail tarafından işgal edilen tüm Filistin topraklarının kurtarılması temel hedef olarak belirlemişse de, bu amaçta ısrarcı olmayacağını yapılan açıklamalarla ortaya koymuştu. Parlamento seçimlerinden iki hafta önce HAMAS bu konuda çok önemli bir adım attı ve İsrail'in yok edilmesini öngören maddeyi kuruluş bildirgesinden çıkarttı.⁵⁵ İsrail'in yok edilmesini öngören maddenin çıkartılması bir anlamada 1967 öncesi statükonun tanınması anlamına gelmektedir. Nitekim 2002 yılında HAMAS'ın liderliğini yürüten Dr. Rantisi de "İntifadanın asıl amacı Batı Şeria, Gazze ve Kudüs'ün özgürleştirilmesini sağlamaktır ve daha fazla bir şey değildir. Biz yan yana yaşayabiliriz" demişti.⁵⁶ HAMAS'ın Gazze liderlerinden Gazi Hamad da Parlamento seçimi öncesi temel hedeflerinin "Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'ün" özgürleştirilmesi olduğunu ifade etmişti.⁵⁷ Bununla birlikte Oslo sürecinin sona erdiği ve Yol Haritasının büyük bir darbe aldığı bir dönemde siyasal sürece katılma kararı alan HAMAS, İsrail'i tanımadan ve silahlı güçlerini tasfiye etmeden politik sürece katılabileceğini öngörmekteydi. İki devletli çözümü kabul ettiklerini söyleyen HAMAS'ın Filistin'deki ve Filistin dışındaki liderleri İsrail'in resmi olarak 1967 öncesi sınırlarına geri döneceğini açıklaması halinde, İsrail'le ilişki kuracaklarının mesajlarını vermişlerdir.⁵⁸

Diğer yandan bazı siyasi gözlemciler ise HAMAS'ın olası seçim başarısının ardından hükümeti kurma girişiminin Abbas yönetimi tarafından engelleneceğini ileri sürmekteydiler. Cezayir seçimlerini örnek gösteren bazı yazarlar Abbas'ında HAMAS'ın seçime katılımını kabul ettiğini ancak olası bir başarı karşısında da iktidarı HAMAS'a devretmeyeceğini ileri sürmekteydiler.⁵⁹ Bununla birlikte HAMAS Filistin'deki seçim sürecine üç strateji ile katılma kararının arkasında durdu. Buna göre Filistin Otoritesi için düzenlenen seçimlerde Arafat sonrası dönemde Mahmut Abbas'ın Başkanlığına karşı aktif muhalefet yapmama kararı alan HAMAS, yerel ve genel seçimlere ise doğrudan katılacaktı. Mahmut Abbas da HAMAS'ın Filistin'deki siyasal sürece katılımını desteklemekteydi. Politik sürece katılan HAMAS'ın ılımlılaşacağı ve barış sürecine katılacağı öngörülmekteydi. HAMAS ise Filistin'deki politik etkisini artırmak için yerel ve genel seçimlere katılmaya karar vermişti. 2005 yılı boyunca dört aşamada yapılan yerel seçimlerden HAMAS beklenenin üstünde bir başarı elde etmişti. Gazze'deki başarısının yanı sıra Fetih'in kalesi olarak bilinen Ramallah'ta da HAMAS'ın kesin zaferi yabancı gözlemcileri şaşırt-

55 Chris McGreal, "Hamas Drops call for Destruction of Israel from Manifesto", *The Guardian*, January 12, 2006

56 Akbarzadeh, op. cit., s.204

57 McGreal, loc. cit.,

58 Modammed Ayoop, *The Many Faces of Political Islam: Religion and Politics in the Muslim World*, The University of Michigan Press, 2008, s. 127

59 Turner, loc. cit.

mıştır. Yerel seçimlerin, İsrail'in Gazze'nin tümünden ve Batı Şeria'daki bazı yerleşim birimlerinden çekileceğinin gündeme geldiği bir dönemde yapılması HAMAS'a yaramıştı. HAMAS, Gazze'nin yanı sıra Nablus ve Ramallah dahil olmak üzere Batı Şeria'da birçok yerde yerel yönetim seçimlerini kazandı. HAMAS ile Mahmut Abbas arasında yürütülen görüşmelerden sonra da örgüt, genel seçimlere doğrudan katılma kararı almıştır.⁶⁰

Yerel seçimlerin yapıldığı bir dönemde HAMAS Filistin Meclisi için gerçekleştirilecek seçimlere katılacağını açıkladı. Siyasi gözlemciler HAMAS'ın yerel seçim başarısına dikkat çekerek, HAMAS'ın yerel seçimlerde büyük bir başarı elde edeceği varsayımında bulundu. Bu durumun örgütün siyasallaşma sürecini hızlandıracağı öne sürüldü. Ancak, HAMAS'ın Suriye'deki askeri kanat lideri Meşal yaptığı bir açıklamada "İsrail işgali sürdükçe direnişin devam edeceğini ve HAMAS'ın silah bırakmasının sözkonusu olmadığını ve ne şekilde olursa olsun İsrail'le hiçbir ilişkiye girilmeyeceğini" açık bir şekilde ifade etti. HAMAS'ın üst düzey sorumlularından Said Siyam ise Ürdün'de yayınlanan haftalık es-Sebil gazetesine verdiği demeçte "HAMAS'ın Oslo Anlaşmasının bir gereği olarak yapılan 1996 seçimini boykot etmesi ile son seçimlere katılmasında ilkel bir değişiklik olmadığını, aksine bunun, siyasi ve taktiksel bir tutumdan kaynaklandığını; ancak HAMAS'ın temel ilkelerinden ödün veremeyeceğini" ifade etti. HAMAS bu aşamada Hizbullah'ı örnek aldığını ve hem askeri hem de siyasi sürecin birlikte yürütülebileceğini ifade etmişti.⁶¹

HAMAS'ın Seçim Zaferi ve Tepkiler

2006 Ocağında yolsuzluklar, iç iktidar mücadelesi ve İsrail'in askeri saldırılarının Fetih iktidarını zayıflattığı bir dönemde yapılan parlamento seçimlerine katılım yüksek oldu. Seçimlere İsrail'le ve yolsuzluklarla mücadele propagandalarını kullanarak disiplinli bir şekilde hazırlanan HAMAS 132 sandalyeli Filistin Meclisi'nde 74 sandalye kazanarak, hükümeti tek başına kurma çoğunluğunu elde etti. Yaklaşık 50 yıldır Filistin toplumunun önderliğini yapan Fetih ise ancak 45 sandalye kazanabilmişti.⁶² HAMAS'ın seçim başarısını kabul

60 Ibid.

61 Mustafa Eğilli, "Filistin'den Mısır'a Seçimlerde İhvan ve Hamas Damgası", *Rahle Dergisi*, 2006-03-08, <http://www.rahle.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=12423&cid=192> (e.t.26.02.2009)

62 Seçimlere katılım %77 gibi oldukça yüksek bir oranda oldu. Seçimlerde 1.073.000 Filistinli oy kullandı. Filistin Merkezi Seçim Komisyonu tarafından 29 Ocak'ta açıklanan seçim sonuçlarına göre Hamas 74 sandalye kazanmıştır. Fetih 45 sandalye, Şehit Abu Ali Mustafa Listesi 3 sandalye, Alternatif Listesi (Filistin'in Kurtuluşu İçin Demokratik Cephe, Filistin Halk Partisi, Filistin Demokratik Birlik Partisi ve bağımsız adaylardan oluşan bir ittifak) 2 sandalye, Bağımsız Filistinli Listesi 2 sandalye, Üçüncü Yol Listesi 2 sandalye ve Bağımsızlar da 4 sandalye kazanmıştır. Bkz., *Central Elections Commission-Palestine*, "The

eden Filistin Otoritesi Başkanı ve aynı zamanda Fetih lideri olan Mahmut Abbas yaptığı açıklamada “biz birlikte çalışarak şehitlerimizin hayalini başarıya ulaştıracağız” ifadesini kullandı. El-Fetih liderlerinden ve aynı zamanda barış görüşmelerinde Filistin Baş müzakerecisi olan Saab Erakat da “*biz seçimleri kaybettik; HAMAS kazandı*” demişti.⁶³ Avrupa Birliği Seçim Gözlemci Misyonu tarafından hazırlanan raporda seçimlerin adil ve serbest bir ortamda gerçekleştirildiği belirtildi.⁶⁴

HAMAS’ın başarısı İsrail ve Washington’da ise beklenmeyen bir gelişme olmuştu. Seçimlerin ardından kamuoyuna İsrail HAMAS’ı tanımayacağını açıklarken,⁶⁵ Ortadoğu’da demokratik değerlerin geliştirilmesi yönünde bir takım projelerle öne çıkan Başkan Bush ise “ben, bir ülkenin yok edilmesini savunan birinin aynı zamanda barışın ortağı olacağını göremiyorum” diyerek Filistinlerin demokratik tercihlerini tanımayacağını ortaya koymuştu. Bush seçimlerden bir gün sonra yaptığı açıklamada “HAMAS’la terörizmden vazgeçmeyene kadar bir ilişki kurmayacağım” demişti.⁶⁶ İngiltere Dışişleri Bakanı ise bu sefer “HAMAS’ın demokrasi ile şiddetin bir arada olamayacağını anlaması gerekir” diyerek HAMAS’ı İsrail’i tanımaya ve şiddetten vazgeçtiğini açıklamaya davet etmişti.⁶⁷ Yukarıda da belirtildiği gibi nihai seçim sonuçları ise 29 Ocak’ta açıklanmıştı. İşgal altında gerçekleştirilen demokratik seçimlerin sonucuna saygı göstermek bir yana, Amerikan ve İsrail yönetiminin HAMAS’ın politik sürece katılımı teşvik etmeyeceği anlaşılmıştı. Sözkonusu tepkilerin arkasında HAMAS’ın İslami bir gelenekten gelen anlayışa sahip olmasının büyük payı vardı. Müslümanlar açısından Kudüs’ün önemi ortadayken, İsrail ile HAMAS’ın uzlaşabilmesi oldukça güçlü.

Nitekim BM, AB, ABD ve Rusya’dan oluşan Ortadoğu Dörtlüsü’nün Filistin seçimlerine yönelik olarak yaptıkları ilk açıklamalarda HAMAS’tan İsrail’in varlığını kabul etmesini istemesi dikkat çekicidir. Dörtlü, “kurulacak Filistin Kabinesinde İsrail’in varlığını tanımayan, açıkça şiddetten ve terörizmden vazgeçmeyen üyelerin bulunmaması” gerektiğini ileri sürmüşlerdi.⁶⁸ Bu ilk

Final Results of the Second PLC Elections”, 29.01.2006, <http://www.elections.ps/template.aspx?id=291>, (e.t. 14.05.2007)

63 John Vause-Guy Raz-Ben Wedeman, “Hamas’ Past Casts Shadow Over Peace Plans”, *CNN News*, January 26, 2006, <http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/01/26/palestinian.election/index.html>, (e.t. 17.01.2009)

64 Morley, loc. cit.; Turner, op. cit., s. 749

65 Zaki Chehab, *Inside Hamas: The Untold Story of the Militant Islamic Movement*, London : I.B. Tauris, 2007, ss.7-8

66 Vause-Raz- Wedeman, loc. cit.

67 Turner, loc. cit.

68 Soto, op. cit., s.17

açıklamaların ardında 30 Ocak'ta Londra'da toplanan Ortadoğu Dörtlüsü seçimlerin serbest, adil ve güvenli bir ortamda gerçekleştirildiğini ifade etmelerine karşın, kurulacak Filistin hükümetinin mutlaka şiddetti reddettiğini, İsrail'i tanıdığını ve Yol Haritası dahil olmak üzere İsrail ile Filistin tarafı arasında daha önce imzalanmış anlaşmalara bağlı kalması gerektiğini belirtti. Dörtlü, kurulacak Filistin hükümetine siyasi ve ekonomik desteğin bu şartlar kabul edilene kadar verilmemesi yönünde oldukça önemli bir karar aldı.⁶⁹

HAMAS ise yaptığı açıklamada İsrail'in Gazze Şeridi, Batı Şeria ve Doğu Kudüs merkezli bir Filistin devletinin kurulmasına izin vermesi durumunda İsrail'i tanıyacağını açıklayarak Dr. Rantisi'nin 2002 yılında ileri ortaya koyduğu Filistin devletinin sınırlar üzerindeki hak taleplerini sürdürmüş oldu.⁷⁰ HAMAS şiddetten vazgeçme şartına yönelik olarak da, işgal altındaki bir halkın yürüttüğü direnişin meşru bir hak olduğunu açıkladı. Daha sonraları kurulacak hükümette Başbakanlık görevini yürütecek olan HAMAS liderlerinden Haniye, direnişin işgalci güçlerle mücadele edebilmenin tek yolu olduğunu söyleyerek bu haklarından vazgeçmeyeceklerini açıkladı.⁷¹ Tanıma ve şiddetten vazgeçmeyi belli koşullara bağlayan HAMAS, aynı zamanda Filistin'e verilen yardımların hükümet işlerinde kullanılacağını açıklayarak, Parti ile hükümet işlerinin birbirinden ayrı yürütüleceği mesajını verdi. Bu konuda Ortadoğu Dörtlüsü'nün bir denetim mekanizması kurmasını kabul edeceklerini de sözlerine eklemişti.⁷² Ancak bu açıklamalara rağmen Dörtlü'nün toplantısından HAMAS'a açıkça İsrail'i tanıma, terörizmden vazgeçme ve var olan anlaşmalara bağlı kalmasını açıklaması şartı çıktı. Bu koşullar altında HAMAS, tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu elde etmesine rağmen Fetih'in de içerisinde yer alacağı bir ulusal hükümet kurmak için girişimlerini başlatmak zorunda kaldı.

HAMAS ile Fetih arasında bir birlik hükümetinin kurulması yönünde görüşmeler sürer iken İsrail hükümeti Filistin yönetimine gümrük ve vergi gelirlerinden ödeyeceği 50 milyon doları dondurduğunu açıkladı. Esasında İsrail'in Filistin yönetimine ödediği gümrük ve gelir vergisi bir yardımdan öte, doğrudan Paris Protokolü'nde kabul edilen ve Filistin tarafı ile yapılan ticaret sonucu elde edilen bir paraydı.⁷³ Oslo Anlaşması'nın devamı olan ve Mart 1994'te imzalanan

69 U.S. Department of State, "Quartet Statement on the Situation in the Middle East", Washington, DC., January 30, 2006, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2006/60068.htm>, (e.t. 17.05.2008)

70 Edmund R. Hanauer, "Don't Blame Hamas", *USA Today*, Jul. 06, 2006, s. 10a; *USA Today*, "Forced to Deal with Hamas, U.S. and Allies Walk Tightrope", Feb. 20, 2006, s. 10a

71 *USA Today*, "Forced to..", loc. cit.

72 Sultan Sarwar, "Middle East: Hamas Refuses Pressure To Recognize Israel, Disarm", *Radio Free Europe*, 31.01.2006, <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/01/85fe0f72-a07a-4aa3-b751-d0561e13fed.html>, (e.t.11.03.2007)

73 Chehab, op. cit., s. 205

Paris Protokolü Filistin yönetimine ithalat ve ihracattan kaynaklanan vergilerin transferini öngörmektedir. Gümrük ve vergi gelirlerinin askıya alınması aynı zamanda Oslo Anlaşması'nın da ihlali anlamına gelmektedir. Protokol'de İsrail'in vergi ve gümrük gelirlerinin transferini askıya alamayacağını açıkça belirtmektedir.⁷⁴ Gelirlerin transferinin durdurulmasının ardından Olmert yönetimi HAMAS üyelerinin, İsrail denetimi altındaki bölgelerde dolaşımını sınırlandırma kararı aldı. Bu karar HAMAS milletvekillerinin Parlamento da dahil olmak üzere hükümet binalarına veya seçim bölgelerine İsrail'in izniyle gidebilmeleri anlamına gelmekteydi.

Filistin seçimleri öncesi sürekli bir şekilde Ortadoğu'da demokratik seçimlerin destekleneceğini açıklayan Başkan Bush yönetimi de Filistin'e verilen yardımların askıya alındığını açıkladı. Yönetim, resmi yardımların yanı sıra hükümet dışı sivil toplum örgütlerinin de Filistin'e yardım yapmasını engelleme yoluna gitti.⁷⁵ 1993-2005 arası dönemde Amerikan yönetimi yaklaşık 1,5 milyar Dolar Filistin'e yardımda bulunmuştu.⁷⁶ ABD'nin ardından Avrupa Birliği de HAMAS'ın kuracağı bir hükümete mali destek vermeyeceğini açıkladı. AB Filistin'e yılda yaklaşık 300 milyon Euro dolayında yardım yapmaktaydı.⁷⁷

Kendisine dayatılan şartları kabul etmeyen HAMAS ise içerisinde Fetih üyelerinin de yer alacağı bir birlik hükümeti kurmayı amaçladığını bir kez daha açıkladı. Ancak, seçimin ardından kurulması öngörülen hükümete Fetih'in katılmaması üzerine HAMAS, İsmail Haniye'nin Başbakanlığı'nda tek başına yeni hükümeti kurmak zorunda kaldı. HAMAS'ın tek başına hükümeti kurması, onu yıllarca bir terörist örgüt olarak görmüş olan ABD ve İsrail ile Filistinliler arasındaki ilişkinin zor bir döneme girdiğini göstermekteydi.⁷⁸ Ancak, ABD ve İsrail yönetimi bir anlamda HAMAS'ı tek başına hükümeti kurmaya zorlamışlardı. Nitekim HAMAS'ın birlik hükümeti kurmasını engellemeyen çalışan Washington, önceki dönemde Ekonomi Bakanlığını yürüten Salam Fayyad gibi kişilere, HAMAS'ın önderliğinde kurulacak hükümete katılmamaları yönünde baskı yapmıştır.⁷⁹ ABD'nin baskıları sonucunda HAMAS tek başına hükümeti kurmak zorunda kalmıştı.

Filistin'de yeni hükümetinin kurulmasından sonra Amerikan Kongresi, Filistin

74 *The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories*, "The Paris Protocol", http://www.btselem.org/English/Freedom_of_Movement/Paris_Protocol.asp, (e.t.15.03.2007)

75 Turner, op. cit., s. 749

76 Aaron D. Pina, "Palestinian President Mahmoud Abbas: Overview of Internal and External Challenges", CRS Report for Congress, March 1, 2005, s. 6, <http://fpc.state.gov/documents/organization/46432.pdf>, (e.t.11.03.2007)

77 Youngs, op. cit., s. 28

78 Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yay., 2006, s. 797

79 Morley, loc., cit.

Anti Terör Yasası adı altında HAMAS hükümetine yaptırımlar öngören bir yasa teklifini kabul etti. Yasa, hükümet veya hükümet dışı örgütlerin HAMAS'ın kontrolünde olan veya HAMAS'ın üyesi olduğu kurum ve sivil toplum kuruluşlarına yardım yapmasını yasaklamaktadır. Ancak diğer yandan yasada, Filistin Otoritesi Başkanlığı'nın (Mahmut Abbas) hem personel güvenliğini sağlamak hem yönetsel giderlerini hem de Başkan'ın diğer giderlerini karşılamak adına dış yardım alabilmesine imkan tanımaktaydı. Ayrıca yasada HAMAS'ın denetiminde olmayan veya HAMAS üyelerinin içerisinde yer almadığı yargı ve diğer Filistinli kurumlara dışarıdan yardım verilebileceği belirtilmiştir. Yasa HAMAS ile her türlü diplomatik ilişkinin kurulmasını yasakladığı gibi HAMASlı Parlamenterlerin dolaşım özgürlüğünün (BM çalışmalarına katılmak da dahil olmak üzere) sınırlandırılmasını öngörmektedir. Ancak bu noktada da Filistin Yönetimi Başkanı ve HAMAS üyesi olmayan kişilerin bu yaptırımların dışında tutulduğu yasada açık bir şekilde belirtilmektedir.⁸⁰ Dolayısıyla Amerikan yönetimi bu yasa ile Filistin'in seçilmiş hükümetini tanımak bir yana, onu iktidardan düşürmek için her türlü yöntemi kullanacağını açıklamış olmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in Ortadoğu özel temsilcisi Alvaro de Soto 2007 Haziranında görev süresinin dolması nedeniyle üst düzey BM yetkililerine sunulmak üzere hazırladığı bir gizli raporda ABD'nin Filistin politikasını sert sözlerle eleştirmiştir. Raporda ABD'nin İsrail'e arka çıkması sonucu İsrail-Filistin barış sürecinin başarısızlığa uğradığı ileri sürülmüştür. Ortadoğu Dörtlüsü'nün HAMAS hükümetine yaptırım uygulama kararını eleştiren de Soto'ya göre, bu durum Dörtlü'nün, "işgal altındaki bir halkın, serbest ve adil seçimlerle göreve gelmiş hükümetine yaptırımlar uygulayan ve diyalog için kabul edilmesi güç ön şartlar öne süren bir kuruma dönüşmesine yol açtı". Alvaro de Soto tarafından Mayıs 2007'de hazırlanan "End of Mission Report" (Görev Sonu Raporu) başlıklı 53 sayfalık raporda HAMAS'ın seçimlerden beklenmeyen bir şekilde tek başına hükümeti kuracak bir çoğunluk elde etmesi üzerine uluslararası toplumun politikalarını değiştirdikleri ileri sürmüştür. De Soto özellikle ABD'yi HAMAS'ın politik sürecine katılımını teşvik etmekten ziyade bu örgütü seçtikleri için tüm Filistinlileri cezalandırma yoluna gittiği için eleştirmektedir.⁸¹

HAMAS'ı İktidardan Düşürme Politikaları: Filistin Topraklarında Real Politik İlişkiler

ABD, AB ve İsrail tarafından yapılan açıklamalarda yardımların askıya alınmasının temel amacının HAMAS hükümetinin politik sürece katılımını sağlamaya yönelik bir girişim olduğu ifade edilmektedir. Ancak yaptırımların temel amacı

80 Yasa hakkında detaylı bilgi için, Bkz., S. 2370--109th Congress (2006): Palestinian Anti-Terrorism Act of 2006, <http://www.govtrack.us/congress/bill.xpd?bill=s109-2370>, (e.t. 09.03.2008)

81 De Soto, loc. cit

gerçekte HAMAS'ın politik duruşu ve Filistin sorununa bakışından kaynaklanmaktaydı. HAMAS'ın politik duruşu 1920'lerde bir askeri direniş başlatan İzzeddin el Kasım'ın görüşlerinden farklı değildir. HAMAS, bir anlamda Filistin direnişinde İzzeddin el Kasım ile başlayan İslami bir direnişin devamıdır. Yalnızca liderlik ve örgütlenme bakımından daha geniş bir etkiye sahiptirler. Örgütün 1988 Ağustosunda yayınlanan Misakinin 7. maddesinden İzzeddin Kasım ve Müslüman Kardeşlerin 1920 ve 1930'lardaki İslami direniş geleneğine güçlü bir vurgu yapılmaktadır. Misakin birçok kısmında HAMAS direnişinin gücünü İslam'dan aldığı açık bir şekilde belirtilmektedir.⁸²

Yaptırımlar HAMAS hükümetinin yanı sıra tüm Filistinlilerin toplu olarak cezalandırılması gibi bir sonuç ortaya çıkarmıştır. İngiliz yardım kuruluşu Ofram tarafından hazırlanan bir raporda demokratik seçimlerle başa gelen HAMAS hükümetine uygulanan yaptırımlar nedeniyle Gazze ve Batı Şeria'da temel hizmetlerin çöktüğü ve bölgede ciddi bir insani dram yaşandığı belirtilmiştir. Toplu cezalandırma yönteminin İsrail-Filistin ilişkilerine de büyük bir darbe vurduğunu belirten örgütte göre, bu durum iki devletli çözüm çabalarının da sona ermesi anlamına gelecektir.⁸³ Ancak bu raporlara rağmen AB Filistin'e yardım vermeye yanaşmadı.

ABD, AB ve İsrail'in 2006 sonu ve 2007 başında Mahmut Abbas'ın liderliğindeki Fetih hareketine ekonomik ve askeri destek vermesi ise, Filistin'de iki ayrı yönetimin oluşmasına yol açmanın ötesinde, Filistinlileri bir iç savaşın eşiğine getirmiştir. İsrail, bir yandan doğrudan Fetih güçlerine askeri yardımda bulunurken diğer yandan da Arap ülkelerinden Fetih güçlerine gönderilen silahların İsrail üzerinden örgüte ulaştırılmasına karşı çıkmamıştır.⁸⁴ ABD ve AB ülkeleri İslami direnişin Filistin topraklarında zayıflaması için Fetih'i desteklemişlerdir.⁸⁵

Diğer yandan Arap ülkelerinden Mısır, seçimlerin hemen ardından HAMAS'ın zayıflatılmasında oldukça kritik bir rol oynamaya başlamıştır. Mübarek rejimi HAMAS'ın seçimler yoluyla iktidarı kazanmasının Mısır'daki İslamcı grupları güçlendireceğini öngörmekteydi. Mısır rejimi HAMAS ile Müslüman Kardeşler arasındaki İslami kardeşliğe dayanan ilişkinin hem inanç hem de organik dü-

82 Hamas Charter, loc. cit.

83 Oxfam, "Poverty in Palestine: The Human Cost of the Financial Boycott", Oxfam Briefing Note, 13 April 2007, http://www.oxfam.org/en/files/bn070413_palestinian_aid_boycott.pdf/download, (e.t.19.04.2008)

84 Bkz.: Amos Harel, "Israeli defense official: Fatah arms transfer bolsters forces of peace", Haaretz, News, 28 Dec., 2006, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/806603.html>, (e.t.11.03.2007); Zaman Gazetesi, "İsrail Yüksek Mahkemesi, Abbas'a Silah Sevkiyatına onay verdi", 15.06.2006; Ezra HaLevi-Hana Levi Julian, "US Supplies Fatah With Arms, Rice Decries "Occupation", Arutz Sheva News, 10.12.2006, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/113473>, (e.t.11.03.2007)

85 Jon Elmer and Nora Barrows-Friedman, "U.S. Backing for Fatah Stirs New Conflict", The Electronic Intifada, 02, 02, 2007, <http://electronicintifada.net/v2/article6492.shtml>, (e.t.12.05.2007); Steven Erlanger, "U.S. And Israelis Are Said to Talk of Hamas Ouster", The New York Times, Section A, s.1

zeyde devam ettiğini öne sürmektedir.⁸⁶ Ürdün rejimi de HAMAS'ın başarısız olmasını politikalarına doğrudan destek vermiştir. Kral Hüseyin rejimi, İslami hareketin Ürdünlü Filistinlileri etkilemesinden ve Ürdün'ü istikrarsızlaştırmasından çekinmekteydi.⁸⁷ Nitekim Mahmut Abbas ve ona bağlı Fetih güçlerine politik ve askeri yardımların verilmeye başlanması ile birlikte, iki Filistinli grup arasındaki diyalog da yerini kanlı iktidar mücadelesine bırakmıştır. Çatışmaların sürdüğü 2006 Aralığında Mahmud Abbas hem Başkanlık hem de Parlamento için erken seçim yapılması çağrısında bulundu.⁸⁸ Filistin Otoritesi'nin hukuksal olarak erken seçim kararı alma hakkı bulunmamasına rağmen, İsrail, ABD ve İngiltere Abbas'ın erken seçim kararını desteklediklerini açıkladılar.⁸⁹ Ancak HAMAS erken seçim kararının hükümete yapılmış bir darbe girişimi olduğunu ve asla kabul edilmeyeceğini açıkladı. Filistin Yönetimi'nin Dışişleri Bakanı Mahmud Zahar açıkça Mahmut Abbas'ı darbe yapmakla suçlamıştır. HAMAS'ın yanı sıra ılımlı Filistinli politikacılar da erken seçime karşı olduklarını açıkladılar. Mahmut Abbas yönetiminin erken seçim kararını eleştiren Filistin Ulusal İnisiyatifi Başkanı Parlamenter Mustafa Barguti'ye göre farklı gruplar arasında bir uzlaşma sağlanmadıkça erken seçim yapmanın Filistin barışına hiç bir katkısı olmayacaktır.⁹⁰

Bununla birlikte 2007 başında HAMAS hükümeti uluslararası kamuoyunun uyguladığı baskıyı azaltmak ve Filistin'de süren iç çatışmaları sona erdirmek amacıyla Fetih'in de içerisinde yer alacağı yeni bir ulusal uzlaşma hükümetinin kurulması fikrini desteklediğini açıkladı. Suudi Arabistan'ın arabuluculuğu ile başlayan Fetih-HAMAS görüşmeleri en sonunda Mart 2007'de bir ulusal koalisyon hükümetinin kurulmasıyla sonuçlandı. Yeni hükümette on bir bakanlığı HAMAS alırken, Fetih de altı bakanlık elde etmişti. Sekiz bakanlık da diğer parti ve gruplar arasında dağıtılmıştı.⁹¹ Yeni hükümette HAMAS'ın Başbakanlığın yanı sıra on bakanlık alması HAMAS'a karşı olan ülkelerin tepkisine yol açtı. Yeni Koalisyon Hükümetine ilk destek ise HAMAS'ı desteklediği ileri sürülen İran ve Suriye'den geldi. Her iki ülke yeni hükümeti tanıdıklarını açıkladı. Bu iki ülkenin yanı sıra Katar ve Yemen'de koalisyon hükümetini tanıdı. Bölge ülkeleri uluslararası topluma, Filistin'e uygulanan yaptırımlara son verilmesi

86 Mülakatlar, 5-6 Aralık 2008, Kahire

87 Mülakatlar, 30.11.2009, Amman

88 Khalil Shikaki, "With Hamas in Power: Impact of Palestinian Domestic Developments on Options for the Peace Process", Crown Center for Middle East Studies, Working Paper:1, February 2007, s.3

89 Rory McCarthy, "Gaza fighting casts shadow over PM's visit", *The Guardian News*, 18 Dec., 2006, <http://www.guardian.co.uk/israel/Story/0,,1974397,00.html>, (e.t. 10.03.2007)

90 Ibid.

91 Diğer bakanlıklar ise Filistin'in Kurtuluşu İçin Demokratik Cephe (Democratic Front for the Liberation of Palestine), Filistin Ulusal İnisiyatifi (Palestinian National Initiative), Filistin Halk Partisi (Palestinian People's Party), Üçüncü Yol Partisi (Third Way Party) 1'er tane alırken 4 tane de bağımsızlara verilmişti. *Democratic Front for the Liberation of Palestine*, "New Palestinian Unity Government", March 19, 2007, http://www.dflp-palestine.org/english/news_&_reports/New-Palestinian-unity-government.htm, (e.t.18.02.2009)

çağrısında bulundu. Yeni koalisyon hükümetinin kurulmasından kısa bir süre sonra Avrupa'dan da Norveç, yeni koalisyon hükümetini tanıdığını ve Filistin'e uygulanan ekonomik yaptırımlara son vereceğini açıkladı. Fransa ve Rusya'da yeni hükümeti tanıma yönünde bir eğilim içerisinde oldu.⁹²

Ulusal birlik hükümetinde tüm Filistinli gruplar kısmi olarak temsil edilmiş olmasına rağmen İsrail, yeni Filistin hükümetiyle ilişki kurmayacağını açıkladı. Hükümet sözcüsü Miri Eisin yaptığı açıklamada "yeni hükümet İsrail'i tanımadıkça onunla hiç bir ilişki kurulmayacaktır" dedi. İsrail Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Mark Regev'de uluslararası toplumu yeni koalisyon hükümetiyle ilişki kurmamaları yönünde bir çağrıda bulunmuştur.⁹³ İsrail'in politikalarını eleştiren Filistin Başbakan Yardımcısı Azam Ahmed'e (Fetih üyesi) göre yaptırım politikasının temel nedeni Tel Aviv'in barış sürecine dönmek istememesidir. Ahmed, İsrail'in aynı zamanda Ortadoğu Dörtlüsünü yaptırımlara devam etmeleri yönünde zorladığını da öne sürmüştü.⁹⁴

İsrail'in yanı sıra Washington'un da Filistin'e uygulanan yaptırımların devamına karar vermesi koalisyon hükümetinin başarı şansını zor durumda bırakmıştır. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Nancy Beck, "bizim görüşümüz herhangi bir Filistin hükümeti kesinlikle şiddetten vazgeçtiğini, İsrail'i tanıdığını ve geçmiş anlaşmaları tanıdığı açıklamalıdır. Bu her hangi bir Filistin hükümetinin tanınmasının temel koşuludur".⁹⁵ Böylelikle HAMAS'ın Arap-İsrail politik sürecine dahil edilmesi yönünde hiç bir çaba harcamayan uluslararası toplum, yeni koalisyon hükümetine de ekonomik destek vermeyerek bir anlamda Fetih-HAMAS birlikteliğinin sonunu hazırlamıştır.

Filistin Topraklarının Üç Bölünmesi: İsrail, HAMAS ve Fetih İktidarı

Ulusal koalisyon hükümeti kurulmuş olmasına rağmen Filistin'de süren ekonomik sıkıntılar ve iktidar mücadelesi HAMAS ile Fetih güçleri arasındaki çatışmaların yeniden başlamasına yol açmıştır. Çatışmalar, HAMAS ile daha ziyade Fetih'in yönetim kadrosunda yer alan Muhammed Dahlan, Samir Al-Meşarawi ve Raşid Ebu Şibak'a bağlı güvenlik güçleri arasında Gazze'de başladı.⁹⁶ Oslo

92 *Aljazeera News*, "Israel Snubs Palestinian Government", 19 March 2007, <http://english.aljazeera.net/NR/exeres/5308000C-2DCE-47C7-AA61-4B9795504EA1.htm>, (e.t.18.02.2009)

93 İbrahim Barzak-Sarah El Deeb-Mohammed Daraghmeh-Dalia Nammari "Palestinians approve new government", *International Herald Tribune*, March 16, 2007.

94 *Aljazeera News*, "Israel.", loc. cit.

95 Barzak-Deeb-vd., loc. cit.

96 Abu Şibak, Mayıs ayında Hamas tarafından düzenlenen saldırının ardından görevinden istifa ederek Batı Şeria'ya geçmiştir. Meşarawi ise çatışmaların yoğunlaştığı bir dönemde Gazze'den kaçmıştır. Kendisinin Batı Şeria gittiği öne sürülmüştür. Dolayısıyla Dahlan Haziran ayında yoğunlaşan Hamas saldırıları karşısında ön önemli iki güçlü yandaşından yoksun kalmıştır. Khaled Abu Toameh, "Where in the world is Fatah's strongman Dahlan?", *The Jerusalem Post*, Jun. 13, 2007, (e.t.18.02.2008)

Anlaşması'ndan sonra kurulan Gazze'deki güvenlik güçlerini bu üç isim yönetmekteydi. HAMAS'ın tek başına hükümeti kurmasının ardından Gazze'de ayrı bir güvenlik birimi oluşturması iki taraf arasındaki gerginliğin çatışmaya dönüşmesinde önemli bir rol oynadı. HAMAS'ın ayrı bir yapılanmaya gitmesinde Dahlan ve ekibinin yıllardır Gazze'de HAMAS'a karşı ciddi bir sindirme politikası yürütmesi önemli bir rol oynamıştır. 46 yaşındaki Albay Dahlan özellikle ABD ve İsrail ile iyi ilişkiler içerisinde olmakla suçlanmaktaydı. Oslo süreci ile birlikte Dahlan'ın liderliğinde kurulan güvenlik güçlerinin CIA ve İsrail tarafından yetiştirilmesi bu iddiaların güçlenmesine yol açmıştır. Nitekim ABD ve İsrail Arafat sonrası dönemde Dahlan'ı Fetih'in başına getirilmesi için desteklemiştir. HAMAS, özellikle Dahlan ve ekibini Gazze'de HAMASlı üyelerine suikast ve baskı uygulamakla suçlamaktaydı.⁹⁷ Dahlan grubu Fetih içerisindeki bazı isimler tarafından da İsrail yanlısı olmakla suçlanmaktadır. 2004 yılında Gazze Polis Şefi Gazi Jebali'nin kaçırılmasından Dahlan sorumlu tutulmuştur. Kaçırma olayından hemen sonra Başbakan Ahmed Kurey, Arafat'a istifasını sunmuştur. Kurey'in istifasını kabul etmeyen Arafat Dahlan'ın gücünü sınırlamaya çalışmışsa da bunda tam bir başarı sağlayamamıştır.⁹⁸ 2005 yılında Arafat'ın yeğeni Musa Arafat'ın öldürülmesinden de Dahlan sorumlu tutulmuştur.⁹⁹

Yeni ulusal birlik hükümetine tarafların atayacağı isimlerde HAMAS ve Dahlan arasındaki gerginliğin sürmesinde önemli bir rol oynamıştı. Dahlan'ın yeni koalisyon hükümetinde İçişleri Bakanı olarak atanması gündeme gelince HAMAS buna açık muhalefet etti. İsrail gazetesi Jerusalem Post'a demec veren HAMAS'ın Gazze'deki sorumlusu, Partisinin Dahlan'ın atanmasına kesin karşı olduğunu ve Dahlan'ı düşman olarak gördüklerini ifade etti. Röportajda Dahlan'ın atanma olasılığı sorusu gündeme gelince HAMAS sorumlusu açıkça "*Dahlan, bizim iktidarımıza karşı Amerikan destekli bir komplonun içerisinde yer almıştır. Dahlan ancak ölü cesetlerimizi çiğneyerek bakan olabilir*" demiştir.¹⁰⁰ Buna karşın Fetih yetkilileri ise atamanın kendi partilerini ilgilendiren konu olduğunu ve HAMAS'ın hiçbir hakka ve yetkiye sahip olmadığını ileri sürmüştü.

Dolayısıyla yeni koalisyon hükümetinin kurulmasına karşın taraflar arasındaki gerginlik son bulmamıştı. Nitekim Gazze'deki çatışmalar aralıksız Haziran ayına kadar sürdü. Haziran başında HAMAS militanları, Dahlan ve ona bağlı

97 Tanya Reinhard, *The Road Mop to Nowhere: Israel-Palestine Since 2003*, London-New York: Verso pub., 2006, ss. 17, 147-148.

98 Amal Jamal, *The Palestinian National Movement: Politics of Contention 1967-2005*, Bloomington: Indiana University Press, 2005, s. 166

99 Pinhas Inbari-Dan Diker, "The Murder of Musa Arafat and the Battle for the Spoils of Gaza", *Jerusalem Issue Brief*, Vol. 5, No. 6, 10 October 2005

100 Khaled Abu Toameh, "Abbas Cancels Mecca Accord Speech", *The Jerusalem Post*, Feb. 14, 2007

güçleri Gazze'den tasfiye etmek için harekete geçince, çatışmalar, taraflar arasında topyekun bir savaşa dönüştü. Haziranın ilk haftasında çatışmalarda ölen Filistinli sayısı 100'ü geçti. HAMAS'a bağlı güvenlik güçleri kentte kontrolü tamamen ele geçirmek için Dahlan tarafından kurulan Önleyici Güvenlik Güçleri'nin merkezine saldırdı. Gazze'de Dahlan'ın tasfiyesi kesinleşince yeni hükümetinin koalisyon ortağı Fetih, bölgede ateşkes sağlanana kadar HAMAS ile oluşturdukları ulusal birlik hükümetinin tüm kabine toplantılarını boykot edeceklerini açıkladı.¹⁰¹ Mahmut Abbas ayrıca tüm silahlı militanların silahlarını bırakmalarını istedi. HAMAS ise Dahlan'a bağlı militanların İsrail ve ABD ile işbirliği yaparak HAMAS'ı iktidardan düşürmeye çalışmakla suçlandı. İzzeddin El Kassam Tugayları'nın lideri Ebu Ubeyda konuyla ilgili yaptığı açıklamada *"bizim savaşımız Fetih'e karşı değildir. Biz, yalnızca Siyonizm'e hizmet eden Fetih'in bir grubuna karşıyız. Fetih'in saygın üyeleri bizlerle işbirliği yapmaktadır"*¹⁰². Nitekim Fetih'in Gazze'deki Güvenlik Güçleri binasını ele geçiren HAMAS militanları yaptıkları açıklamada İsrail ve CIA ile işbirliği yapıldığına dair belgeler bulduklarını ve bunları kamuoyuna açıklayacaklarını ifade etmişlerdi.¹⁰³ Kamuoyuna açıklanan bazı gizli belgeler içerisinde dikkat çeken ise Dahlan'ı Arafat'ı öldürmekle suçlayan belgedir.¹⁰⁴

Bununla birlikte, HAMAS militanlarının Gazze Şeridi'nde Fetih güçlerini tasfiye ederek bölgenin kontrolünü ele geçirmesi üzerine Mahmut Abbas, 15 Haziranda ulusal birlik hükümetini fesh ettiğini ve Başbakan Haniye'yi de görevden aldığını açıkladı. Filistin Otoritesi Başkanı Mahmut Abbas, ulusal birlik hükümetini feshettikten sonra ABD ile iyi ilişkiler içerisinde olan Maliye Bakanı Salam Feyyad'ı başbakan olarak atadı. Bu noktada dikkat çeken bir gelişme ise Amerikan Dışişleri Bakanı Rice'in Mahmut Abbas ile ulusal birlik hükümetinin fesh edileceği henüz açıklanmadan, bir telefon görüşmesi yapmış olmasıdır. Telefon görüşmesinden sonra Mahmut Abbas'ın kararı açıklandı. Mahmut Abbas'ın hükümeti fesh etmesinin ardından bir açıklama yapan Rice *"Cumhurbaşkanı Abbas, Filistin yönetiminin cumhurbaşkanı ve Filistin halkının lideri olarak yetkisini kullanmıştır. 2005 yılında büyük bir oy farkıyla seçilen Mahmut Abbas'ın bu krizi Filistin halkı için çözüme çabasında biz kendisine tam destek veriyoruz"* dedi.¹⁰⁵ İsrail de yeni hükümeti tanıyacağını açıkladı. Yeni hüküme-

101 *BBC News*, "Hamas battles for control of Gaza", 13 June 2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6748811.stm, (e.t.18.02.2008)

102 Peter Beaumont-Mitchell Prothero-Azmi Al-Keshawi-Sandra, "How Hamas turned on Palestine's 'traitors'", June 17, 2007, <http://observer.guardian.co.uk/world/story/0,,2104858,00.html>, (e.t.18.02.2008)

103 Arutz Sheva News, "Hamas Claims Fatah-CIA Connection", 14 June 2007, <http://www.israelnationalnews.com/News/Flash.aspx/128234>, (e.t.11.03.2008)

104 Dünya Bülteni, "Hamas ele Geçirdiği Gizli Belgeleri Açıklıyor", http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=16944&tunIQ_id=1183622437, (e.t.20.02.2008)

105 Amerika'nın Sesi, "Amerika Mahmud Abbas'a Destek Veriyor", www.voanews.com/turkish/archive/2007-06/2007-06-15-voa1.cfm?moddate=2007-06-15-37k-, (e.t.15.04.2009)

tin atanmasından kısa bir süre sonra da “Başbakan” Selam Feyyad ile İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni bir telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Mısır da yeni hükümeti desteklediğini açıkladı. Mübarek barış görüşmelerine tekrar dönülmesi için tarafları Mısır’da bir görüşme yapmaya davet etti. Mahmut Abbas bir yandan Mısır öncülüğünde başlatılan İsrail ile yeni bir diyalog sürecini desteklerken diğer yandan da HAMAS’tan gelen ulusal birlik hükümeti kurma teklifini reddetti. HAMAS’ı “*eli kanlı teröristler*” olarak nitelendiren Abbas, aynı zamanda Gazze’den alınan tüm pasaportların da geçersiz olduğunu ilan etti. Bu gelişmeler üzerine İsrail yeni Filistin hükümetine dondurulan 560 milyon Doların bir kısmını acil olarak transfer edeceğini açıkladı.¹⁰⁶ Beyaz Saray yönetimi de Mahmut Abbas’a destek vermek amacıyla Filistin’e uygulanan ambargoya son verildiğini ve ilk etapta dondurulan 86 milyon doların yeni hükümete verileceğini açıkladı. Bu iki ülkenin yanı sıra AB de Mahmut Abbas yönetimindeki yeni hükümete ekonomik yardım verileceğini açıkladı.¹⁰⁷ Böylelikle HAMAS’ın demokratik seçimleri kazanmasından hemen sonra hayata geçirilen Filistin’e yaptırım politikası da Batı Şeria’da son bulmaktaydı. HAMAS’ın kontrolüne geçen Gazze’de ise Filistinliler işgalin yanı sıra ambargo ve yaptırımlarla yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Filistin davası kendi içerisinde iki ayrı parçaya bölünmüş olmaktaydı. Filistinli Parlamenter Hanan Aşrawi’nin de ifade ettiği gibi Filistin topraklarının fiili olarak ikiye bölünmesi “*açıkçası bu Filistin devletinin sona ermesi*”¹⁰⁸ anlamına gelmekteydi.

İslami Direniş ve Gazze’nin Cezalandırılması: 2009 Gazze Savaşı

2007 Haziranındaki çatışmaların ardından Fetih’in Batı Şeria’nın, HAMAS’ın da Gazze Şeridi’nin kontrolünü ele geçirmesiyle Filistin sorununda farklı bir aşamaya geçilmiştir. Yaklaşık 1,5 milyon insanın yaşadığı Gazze’de İsrail’in ambargo uygulaması sonucu ciddi ekonomik, sosyal ve sağlık sorunları baş göstermiştir. Diğer yandan Gazze kuşatmasının sürdüğü dönemde İsrail hava kuvvetleri de aralıklı bir şekilde Gazze’deki HAMAS militanlarına ve destekçilerine karşı hava operasyonları düzenleme politikasını sürdürmüştür. Söz konusu saldırılar sırasında HAMAS militanlarının yanı sıra birçok sivil de yaşamını yitirmiştir. İsrail’in saldırılarına kısa menzilli roketlerle karşılık vermeye çalışan HAMAS’ın tecridi kaldırma politikası ise uluslararası toplum tarafından destek görmemiştir. Karşılıklı saldırıların sürdüğü Haziran 2008’de Mısır’ın girişimleriyle İsrail ve HAMAS arasında altı aylık bir ateşkes kabul edildi. HAMAS, 19 Haziranda yürürlüğe giren ateşkesi Gazze’ye uygulanan ambargonun kaldırıl-

106 Steven Erlanger, “Egypt backs Abbas by organizing a Summit Meeting”, *International Herald Tribune* 21 June 2007

107 Helene Cooper, “U.S. and EU unfreeze millions in aid to Palestinians”, *International Herald Tribune*, 18 June 2007

108 Mitnick, Joshua, Safwat al-Kahlout, “ Hamas Nearly Wins Control of Gaza”, *Christian Science Monitor*, Vol:99, Iss:139, 14 June, 2007.

masına zemin hazırlamak için kabul ederken, İsrail de HAMAS'ın roket saldırılarını durdurmak için kabul etmişti. Aralık ortalarında ateşkesin bir kez daha uzatılıp uzatılmayacağı tartışıldığı günlerde HAMAS yetkileri yaptıkları açıklamada İsrail'in ateşkes koşullarına uymadığını ileri sürerek 19 Aralıkta son bulacak ateşkesi uzatmayacaklarını açıklamışlardır. HAMAS'a göre ateşkesin uzatılabilmesi için İsrail'in Gazze'ye uyguladığı ambargo ve abluka politikasını terk etmesi, insani yardımların serbest bırakılması ve sınırları açması gerekirdi. HAMAS ayrıca İsrail'i ateşkesin yürürlükte olduğu dönemde askeri saldırılarını sürdürmekle suçlamıştı. Nitekim 4 Kasım 2008 tarihinde Gazze'ye düzenlenen İsrail saldırısı sırasında altı HAMAS militanının yaşamını yitirmesi, insani yardımların Gazze'ye sınırlı miktarda girişine izin verilmesi ve sınırların kapalı tutulması İsrail'in ateşkes koşullarına uymadığını göstermekteydi. 18 Aralık'ta HAMAS'ın ateşkesi uzatmayacağını açıklamasından yaklaşık bir hafta sonra Gazze'ye yönelik İsrail hava saldırıları başlamıştır. Söz konusu hava saldırıları geniş kapsamlı bir kara harekâtının başlayacağını gösteriyordu.¹⁰⁹

27 Aralık'ta yoğun bir hava saldırısı ile başlayan Gazze Savaşı'nda İsrail öncelikli hedefleri arasında doğrudan HAMAS'ın lider kadrosu ile HAMAS'ın denetiminde olan askeri, sıhhi, sosyal ve kültürel tesisler ile yerleşim birimleri vardı. İsrail'in büyük çaplı ve kapsamlı bir operasyona girişmesini beklemeyen HAMAS ise saldırılara hazırlıksız yakalanmıştır. Nitekim 27 Aralıkta Savaş uçakları ve helikopterlerin katıldığı ilk günkü hava bombardımanında fırlatılan füzeler, HAMAS'a ait güvenlik birimleri, karargâhlar, sosyal hizmet binalarını ve istihbarat birimlerini hedef alırken saldırılarda 279 kişi yaşamını yitirmiş ve yaklaşık 900 kişi de yaralanmıştır. Hava saldırıları daha sonraki günlerde HAMAS'ın önemli kültürel simgelerinden olan İslam Üniversitesi, BM'e ait okullar, atölyeler, hastaneler ve sivil yerleşim birimlerine kadar yayılmıştır.¹¹⁰ 4 Ocak günü Gazze'nin etrafında konuşlandırılan İsrail kara birliklerinin Gazze'nin içlerine doğru askeri harekâtı başlatmasıyla 17 Ocak akşamına kadar sürecek olan kara harekâtı da başlamış oldu. Kara harekâtının başında bir açıklama yapan İsrail Savunma Gücü sözcüsü hedeflerinin "teröre destek verenler, teröre lojistik destek sağlayanlar ve çocuklarını veya eşlerini terör amaçlı eylemlerde kullananların, terörist muamelesi göreceklerini" ifade etmiştir.¹¹¹ 27 Aralık-18 Ocak arası süren saldırılar sırasında BM verilerine göre 412'si çocuk olmak üzere 1300 kişi yaşamını yitirmiştir. 1855'i çocuk olmak üzere 5450 kişide de

109 Bu konuda bkz., Anthony H. Cordesman, "The "Gaza War": A Strategic Analysis", *Center for Strategic International Studies*, February 2, 2009, s. 15

110 Ibid., s. 31. Detaylı bilgi için Filistin Bilgi Merkezi Resmi Sitesi'ne bkz., *The Palestinian Information Center (PIC)*, <http://www.palestine-info.co.uk/en/> (e.t. 22.02.2008)

111 Embassy of Israel, "IDF Operation in Gaza: Cast Lead", "<http://www.israelemb.org/Operation%20Cast%20Lead/Website4.htm>" (e.t. 21.02.2008)

İsrail saldırıları sonucu yaralanmıştır.¹¹² İsrail saldırıları sırasında buldozerlerin de kullanılması sonucu 20.614 yerleşim birimi kullanılamaz hale gelmiştir. Yakılan yerleşim birimleri arasında 25 okul, 10 su deposu, 10 elektrik santrali de bulunmaktaydı. Ayrıca ekili tarım alanlarının %80'i tahrip edilmiştir.¹¹³ Gazze Savaşı 17 Ocak'ta İsrail'in Mısır tarafından önerilen ateşkes koşullarını kabul etmesinin ardından HAMAS'ın da ateşkes anlaşmasını kabul ettiğini açıklamasıyla son bulurken, geride enkaz halinde bir Gazze bırakmıştır. Saldırıları sırasında uluslararası hukuk tarafından "yasaklanmış silahların kullanılması", BM'ye ait okulların vurulması ve çocuk ölümlerindeki yükseklik İsrail'in topyekün Gazzelileri cezalandırmak istediğini göstermektedir.¹¹⁴

Sonuç Yerine: Filistin Direnişinin HAMASlaşması

Gazze Savaşı sonrası Fetih ve Mısır, Ürdün gibi bazı Arap devletleri İsrail yerine HAMAS'ı Gazze saldırılarından sorumlu tutması dikkat çekmişti. Mahmut Abbas, savaşın başında HAMAS'ı ateşkesi bozmakla suçlamıştır. HAMAS'ı suçlayan ülkelerin başında Mısır ve Suudi Arabistan gibi Batıyla iyi ilişkiler içerisinde olan Arap ülkeleri gelmekteydi. Hüsnü Mübarek 31 Aralık'ta AB ülkeleri dışişleri bakanlarıyla gerçekleştirdiği bir görüşmede "HAMAS'ın savaştan zaferle çıkmasına izin verilmemesi gerekir" demiştir.¹¹⁵ Suudi Arabistan da HAMAS'ı suçlayan bir diğer ülke olmuştur. Türkiye, Suriye, Katar ve İran HAMAS'ı desteklerken Suudi Arabistan önderliğinde Arap ülkeleri ise HAMAS'ı İran'ın politikalarına hizmet etmekle suçlamıştır.¹¹⁶ Filistinli örgütlerin kendi içerisinde bölünmesi ise Filistin direnişinin geleceğinin sorgulanmasını beraberinde getirdi. HAMAS liderlerinden Halid Meşal 28 Ocak'ta Katar'da düzenlenen "Gazze Zaferi" konferansında FKÖ'nün Filistinlileri temsil etmediğini ve HAMAS'ın hem Filistin'de yaşayan hem de Filistin toprakları dışında yaşayan örgütlerinde temsil edildiği, yeni bir Filistin Üst Otoritesi kuracağını açıklaması bölünme yönündeki endişelerin artmasına yol açtı. Meşal'in açıklamasının ardından başlayan yeni Üst Otorite kurma ve FKÖ'nün yapısının değiştirilmesi tartışmalarına yönelik olarak Mahmut Abbas yönetimi FKÖ'nün otoritesini tanımayan HAMAS'la görüşmelerinin mümkün olmadığını açıklamıştır. Fetih içinde HAMAS'ın amacının yalnızca FKÖ'nün yapısını değiştirerek

112 Cordesman, op. cit., 62

113 Ibid., ss. 76-77

114 İsrail'in Gazze Savaşı sırasında uluslararası hukuku ihlal ettiği ve insanlık suçu işlediğine dair iddiaları araştırmak için BM tarafından bir araştırma komisyonu kurulmasına karar verilmiş ve komisyonun başkanlığına Richard J. Goldstone atanmıştır. Bkz., Human Rights Council, "Press Release", 03.03.2009", <http://www.unhcr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/2796E2CA43CA4D94C125758D002F8D25?opendocument>

115 Y. Carmon, Y. Yehoshua, A. Savyon, H. Migron, "An Escalating Regional Cold War –Part I: The 2009 Gaza War", *The Middle East Media Research Institute (MEMRI)*: Inquiry and Analysis - No. 492, Feb., 2009, <http://www.memri.org/bin/latestnews.cgi?ID=IA49209#II>

116 Ibid.

hem Gazze hem de Batı Şeria'da İslami bir otorite kurmak ve ardından da sözkonusu dini otoriteyi tüm Filistinliler üzerine yaymak olduğunu ileri süren yaklaşımlar olmasına karşın, FKÖ'nün tüm Filistinlileri temsil etme iddiasını kaybettiğini ileri sürenlerde bulunmaktadır.¹¹⁷ Fetih'in Yasama Konseyi Başkanı Azzam Al-Ahmad, HAMAS ve İslami Cihat gibi örgütlerin FKÖ içinde temsil edilme haklarının olduğunu belirterek FKÖ'nün yapısının değiştirilmesi çabalarını desteklediklerini açıklamıştır. Mart 2009'da Kahire'de Fetih ile HAMAS arasında yeniden başlayan görüşmeler sırasında FKÖ'nün tüm Filistinli grupları temsil edecek bir yapıya kavuşturulması konusu tartışmaya açılmıştır. Hem Fetih hem de HAMAS, FKÖ'nün yapısının değiştirilmesi ve tüm İslami örgütlerin de FKÖ içerisinde temsil edilmesi konusunda anlaşmışlardır. Ancak, bir taraf değişikliğini ulusal hükümet kurulduktan ve HAMAS'la İslami Cihat gibi örgütlerin FKÖ'ye katılımı sağlandıktan sonra gündeme alınmasını isterken, diğerler ise FKÖ'nün katılım sağlanmadan önce değiştirilmesini talep etmektedir. Birlik hükümeti kurma çalışmalarının sürdüğü görüşmeler sırasında yeni Filistin hükümetinin kurulması için bir genel seçim takvimi üzerinde taraflar anlaşmışlardır. Buna göre Filistin seçimleri en geç Ocak 2010 tarihine kadar yapılacak ve seçimlerin ardından yeni hükümet kurulacaktır.¹¹⁸

FKÖ'nün yapısının değiştirilmesi, yeni seçim takvimi ve birlik hükümeti kurma çalışmalarında belli bir aşama kaydedilmiş olunmasına karşın Filistin'deki bölünmenin halen sürdüğünü belirtmek gerekir. Sözkonusu bölünme yalnızca Fetih'in Batı Şeria'yı kontrol ettiği ve HAMAS'ın da Gazze'yi denetim altına aldığı bir bölünmenin ötesinde tüm Filistinlileri ve Filistin direnişini etkileyecek ideolojik bir bölünme olduğu ileri sürülebilir. Seküler milliyetçiliği savunan Fetih ve onun kontrolündeki FKÖ'nün seçimlerdeki başarısızlığı ve en son Gazze Savaşı sırasındaki duruşu HAMAS'ın hem Batı Şeria hem de Gazze'deki desteğini artırmıştır. Dolayısıyla Filistin'de iki ayrı devlet tartışmalarından ziyade Filistin meselesinde HAMAS'ın toplumsal desteğinin arttığı, bu karşın Fetih'in ise ciddi bir prestij kaybına uğradığı ileri sürülebilir. Bu bağlamda Gazze Savaşı sonrası Kazananlar ve Kaydedenler adlı bir yazı yayınlayan Filistin kökenli gazeteci Abdül Bari Atwan, Mısır ve Filistin Otoritesinin bu savaşta İsrail'le birlikte kaybedenler safında yer aldığını öne sürmüştü. Atwan'a göre ABD ve İsrail'le işbirliği yapan Mübarek ve Abbas'ın rejimleri Filistin kamuoyundaki itibari kalmamıştır.¹¹⁹ Gazze Savaşı sonrası Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Friedrich Ebert Stiftung'un Kudüs'deki şubesi tarafından gerçekleştirilen bir

117 C. Jacob, " Hamas Challenges PLO's Legitimacy as Sole Representative of Palestinian People", *The Middle East Media Research Institute (MEMRI)*, Inquiry and Analysis - No. 516, May 2009, http://www.memri.org/bin/articles.cgi?Page=archives&Area=ia&ID=IA51609#_edn19, (e.t.29.05.2009)

118 Ibid.

119 Abdel Bari Atwan, "Winners and Losers in the War on Gaza", 19.01.2009, <http://www.bariatwan.com/index.asp> (e.t.29.01.2009)

anket çalışmasında da özellikle Batı Şeria’da HAMAS’a olan destek şaşırtıcı düzeyde artmıştır.¹²⁰ Sonuç olarak HAMAS’ın 2006 seçimlerinin ardından askeri anlamda zayıflamasına karşın, politik ve moral anlamda kendisine olan halk desteğini artırdığı ileri sürülebilir. Bu koşullar altında başlayan FKÖ’nün yeniden yapılandırılması ve Filistin Parlamentosu için yeni seçimlerden HAMAS ve İslami partilerin daha güçlü çıkacağı öngörülmektedir. Sözlerimize Bora Bayraktar’ın bir Filistinliyle yaptığı görüşmede dile getirilen kelimeler ile son vermekte yarar var: “*Duvar, Şaron, Arafat, Yasin... Bunlar sadece teferruat.. Asıl mesele ne biliyor musun? Burası Kudüs, İslam’ın, cihadın kalbidir.*”¹²¹

Kaynakça

Akbarzadeh, Shahram, “Does the HAMAS Victory Advance Peace in the Middle East”, *Australian Journal of International Affairs*, Vol: 60, No:2 (Jun., 2006), pp. 201-202

Alan, R. Taylor, *İsrail’in Doğuşu*, 3. Baskı, Çev. Mesut Karaşahan, İstanbul: Pınar Yayınları, 2001, s. 49

Aljazeera News, “Israel Snubs Palestinian Government”, 19 March 2007, <http://english.aljazeera.net/NR/exeres/5308000C-2DCE-47C7-AA61-4B9795504EA1.htm>, (e.t.18.02.2009)

Amerika’nın Sesi, “Amerika Mahmud Abbas’a Destek Veriyor”, www.voanews.com/turkish/archive/2007-06/2007-06-15-voa1.cfm?moddate=2007-06-15-37k-, (e.t.15.04.2009)

Amr, A. Ziad “HAMAS: a Historical and Political Background”, *Journal of Palestine Studies*, Vol: 22, No:4, (Summer, 1993), pp.5-19

Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yay., 2006

Arutz Sheva News, “HAMAS Claims Fatah-CIA Connection”, 14 June 2007, <http://www.israelnationalnews.com/News/Flash.aspx/128234>, (e.t.11.03.2008)

Atwan, Abdel Bari, “Winners and Losers in the War on Gaza”, 19.01.2009, <http://www.bariatwan.com/index.asp> (e.t.29.01.2009)

Ayoop, Modammed, *The Many Faces of Political Islam: Religion and Politics in the Muslim World*, The University of Michigan Press, 2008

Barzak, Ibrahim -Sarah El Deeb-Mohammed Daraghmeh-Dalia Nammari “Palestinians approve new government”, *International Herald Tribune*, March 16, 2007.

Bayraktar, Bora, *HAMAS; Terör mü Yoksa Silahlı Direniş Örgütü mü? İslami Hareket Demokratik ve İlimli Bir Siyasi Oluşuma mı Dönüşüyor?*, İstanbul: Karakutu yay., 2007

120 Friedrich Ebert Stiftung Press Release, “Palestinians’ Opinions After the Gaza War”, Poll No:67, January 2009

121 Bora Bayraktar, *Hamas; Terör mü Yoksa Silahlı Direniş Örgütü mü? İslami Hareket Demokratik ve İlimli Bir Siyasi Oluşuma mı Dönüşüyor?*, İstanbul: Karakutu yay., 2007, s. 43

BBC News, "HAMAS battles for control of Gaza", 13 June 2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6748811.stm, (e.t.18.02.2008)

Beaumont, Peter – Prothero, Mitchell -Azmi Al-Keshawi-Sandra, "How HAMAS turned on Palestine's 'traitors'", June 17, 2007, <http://observer.guardian.co.uk/world/story/0,,2104858,00.html>, (e.t.18.02.2008)

Carmon, Y. Yehoshua, A. Savyon, H. Migron, "An Escalating Regional Cold War –Part I: The 2009 Gaza War", *The Middle East Media Research Institute (MEMRI): Inquiry and Analysis* - No. 492, Feb., 2009, <http://www.memri.org/bin/latestnews.cgi?ID=IA49209#II>

Central Elections Commission-Palestine, "The Final Results of the Second PLC Elections", 29.01.2006, <http://www.elections.ps/template.aspx?id=291>, (e.t. 14.05.2007)

Chehab, Zaki, *Inside HAMAS: The Untold Story of the Militant Islamic Movement*, London : I.B. Tauris, 2007

Cleveland, William, *A History of the Modern Middle East*, Boulder: Westview Press, 1994, s.328.

Congress (2006) S. 2370--109th: Palestinian Anti-Terrorism Act of 2006, <http://www.govtrack.us/congress/bill.xpd?bill=s109-2370>, (e.t. 09.03.2008)

Cooper, Helene, "U.S. and EU unfreeze millions in aid to Palestinians", *International Herald Tribune*, 18 June 2007

Cordesman, H. Anthony, "The "Gaza War": A Strategic Analysis", *Center for Strategic International Studies*, February 2, 2009

Democratic Front for the Liberation of Palestine official Website., http://www.dflp-palestine.org/english/about_dflp/dflp_foundation.htm (e.t. 22.06.2008)

Democratic Front for the Liberation of Palestine, "New Palestinian Unity Government", March 19, 2007, http://www.dflp-palestine.org/english/news_&_reports/New-Palestinian-unity-government.htm, (e.t.18.02.2009)

Dolnik, Adam, - Bhattacharjee, Anjali, "HAMAS: Suicide Bombing, rockets, or WMD?", *Terrorism and Political Violence*, Vol:14, No:3 (Autumn 2002), pp. 109-128

Duvac, Ion, "Elemente de Psihosociologie ale Terorismului Suicidar: Cine Devine Terorist si de ce?", *Sustinuta la Universitatea Bucuresti in anul 2006*, s.14, http://193.231.1.3/file.php/20/Iliescu_Sorina_-_Psihologia_terorismului_suicidar.pdf, (e.t.12.01.2009)

Dünya Bülteni, "HAMAS ele Geçirdiği Gizli Belgeleri Açıklıyor", http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=16944&uniq_id=1183622437, , (e.t.20.02.2008)

Eğilli, Mustafa, "Filistin'den Mısır'a Seçimlerde İhvan ve HAMAS Damgası", *Rahle Dergisi*, 2006-03-08, <http://www.rahle.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=12423&cid=192> (e.t.26.02.2009)

Elmer, Jon- Nora Barrows-Friedman, "U.S. Backing for Fatah Stirs New Conflict", *The Electronic Intifada*, 02, 02, 2007, <http://electronicintifada.net/v2/article6492.shtml>, (e.t.12.05.2007)

Embassy of Israel, "IDF Operation in Gaza: Cast Lead", "<http://www.israelemb.org/Operation%20Cast%20Lead/Website4.htm> (e.t. 21.02.2008)

Erlanger, Steven, "U.S. And Israelis Are Said to Talk of HAMAS Ouster", *The New York Times*, Section A, s. 1

Erlanger, Steven, "Egypt backs Abbas by organizing a Summit Meeting", *International Herald Tribune* 21 June 2007

Ezra HaLevi-Hana Levi Julian, "US Supplies Fatah With Arms, Rice Decries "Occupation", *Arutz Sheva News*, 10.12.2006, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/113473>, (e.t.11.03.2007)

Ezzedeem Al Qassam Brigades Information Office, [http://www.alqassam.ps/english/Fateh's Constitution](http://www.alqassam.ps/english/Fateh's%20Constitution), http://www.fateh.net/e_public/constitution.htm

Fletcher, Holly, "Al-Aqsa Martyrs Brigades", *Council on Foreign Relations*, April 2, 2008, http://www.cfr.org/publication/9127/alaqsa_martyrs_brigades_palestinian_nationalists.html, (e.t.20.02.2009)

Friedrich Ebert Stiftung Press Release, "Palestinians' Opinions After the Gaza War", Poll No:67, January 2009

Frisch, Hillel, "Has the Israeli-Palestinian Conflict Become Islamic? Fatah, Islam, and the Al-Aqsa Martyrs's Brigades", *Terrorism and Political Violence*, Vol:17, No:3 (Oct., 2005), ss. 391-406

Greens, E.H.H., *Balfour*, London: Haus Publishing, 2006

Hanauer,R. Edmund, "Don't Blame HAMAS", *USA Today*, Jul. 06, 2006, s. 10a; *USA Today*, "Forced to Deal with HAMAS, U.S. and Allies Walk Tightrope", Feb. 20, (2006), p. 10a

Harel, Amos "Israeli defense official: Fatah arms transfer bolsters forces of peace", *Haaretz. News*, 28 Dec., 2006, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/806603.html>, (e.t.11.03.2007)

Human Rights Council, "Press Release", 03.03.2009", <http://www.unhchr.ch/hurricane/nsf/view01/2796E2CA43CA4D94C125758D002F8D25?opendocument>

Hürriyet Gazetesi, "Arafat: Şeyh Yasin Bir Şehit", 22. 03. 2004

Hüseyin, Asaf, *Ortadoğu'da Devlet ve Terör*, 2. baskı, Çev: Taha Cevdet, İstanbul: Pınar Yay, 2001

Inbari, Pinhas - Diker, Dan, "The Murder of Musa Arafat and the Battle for the Spoils of Gaza", *Jerusalem Issue Brief*, Vol. 5, No. 6, 10 October 2005

Jacob, C., "HAMAS Challenges PLO's Legitimacy as Sole Representative of Palestinian People", *The Middle East Media Research Institute (MEMRI)*, Inquiry and Analysis - No.

516, May 2009, http://www.memri.org/bin/articles.cgi?Page=archives&Area=ia&ID=IA51609#_edn19, (e.t.29.05.2009)

Jamal, Amal, *The Palestinian National Movement: Politics of Contention 1967-2005*, Bloomington: Indiana University Press, 2005

Kalman, Matthew, " Terrorist says Ordeers Come From Arafat", *US Today*, March 16, 2002.

Kepel, Gilles, *Cihat: İslamcılığın Yükselmesi ve Gerilemesi*, Çev.: Haldun Bayrı, İstanbul: Doğan Kitap Yay., 2001

Khalil, Asad Abu, "And What is HAMAS?: The Demise of the Fatah Movement", *CounterPunch:Weekend Edition*, January 28 / 29, 2006, <http://www.counterpunch.org/khalil01292006.html>, (e.t.23.09.2008)

Kimmerling, Baruch - Migdal, S. Joel, *The Palestinian People: A History*, US: Harvard University Press, 2003

Klein, A. Morton, "Focus on HAMAS: The PLO's Friend or Foe?", *Middle East Quarterly*, Vol:III, No:2 (June 1996), <http://www.meforum.org/301/focus-on-HAMAS-the-plos-friend-or-foe>, (e.t.18.02.2009)

Knudsen, Are, "Crescent and Sword: The HAMAS Enigma" *Third World Quarterly*, Vol: 26, No: 8, (Dec., 2005), pp. 1373-1388

Levitt, Matthew, *HAMAS: Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad*, New Haven-London: Yale University Press, 2006

McCarthy, Rory, "Gaza fighting casts shadow over PM's visit", *The Guardian News*, 18 Dec., 2006, <http://www.guardian.co.uk/israel/Story/0,,1974397,00.html>, (e.t. 10.03.2007)

McGreal, Chris, "HAMAS Drops call for Destruction of Israel from Manifesto", *The Guardian*, January 12, 2006

Mishal Shaul, - Sela, Abraham, *The Palestinian HAMAS, Vioni Violence, and Coexistence*, New York: Columbia University Press, 2000

Mitnick, Joshua, Safwat al-Kahlout, "HAMAS Nearly Wins Control of Gaza", *Christian Science Monitor*, Vol:99, Iss:139, 14 June, 2007.

Mortimer, Edweard, *Faith and Power: The Politics of Islam*, New York: Rondon House, 1982, ss. 259-260

National and Islamic Forces, "Statements", 10.02.2001, <http://www.jmcc.org/banner/banner1/bayan/aqs bayan14.htm>, (e.t.12.02.2008)

Oxfam, "Poverty in Palestine: The Human Cost of the Financial Boycott", Oxfam Briefing Note, 13 April 2007, http://www.oxfam.org/en/files/bn070413_palestinian_aid_boycott.pdf/download, (e.t.19.04.2008)

Paletsine Remembered, " Encyclopedia Of The Palestinians: Biography Of Salah Khalaf

(Abu Iyad)", <http://www.palestineremembered.com/Jaffa/Jaffa/Story166.html>, Fetih liderleri için bkz.,

Pina, D. Aaron, "Palestinian President Mahmoud Abbas: Overview of Internal and External Challenges", *CRS Report for Congress*, March 1, 2005, s. 6, <http://fpc.state.gov/documents/organization/46432.pdf>, (e.t.11.03.2007)

Reinhard, Tanya *The Road Mop to Nowhere: Israel-Palestine Since 2003*, London-New York: Verso pub., 2006, pp. 17, 147-148.

Roy, Sara, "The Transformation of Islamic NGO's in Paletsine", *Middle East Report*, No:214 (Spring, 2000),

Rubenberg,A. Cherly, *The Palestinians: In a Search of Just Peace*, Colorada: Lynne Rienner Pub., 2003, pp. 331-332

Sarwar, Sultan, "Middle East: HAMAS Refuses Pressure To Recognize Israel, Disarm", *Radio Free Europe*, 31.01.2006, <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/01/85fe0f72-a07a-4aa3-b751-d0561e13fe0d.html>, (e.t.11.03.2007)

Shemesh, Moshe, "The Founding of the PLO 1964", *Middle Eastern Studies*, Vol:20, No:4 (October 1984), ss. 105-141

Shikaki, Khalil, "With HAMAS in Power: Impact of Palestinian Domestic Developments on Options for the Peace Process", *Crown Center for Middle East Studies*, Workin Paper:1, February 2007

Soto, Alvaro, *End of Mission Report*, May 2007, s. 17-18, <http://image.guardian.co.uk/sys-files/Guardian/documents/2007/06/12/DeSotoReport.pdf>

Steinberg, Gerald, "The Case against a Palestinian State", *The Australia/Israel & Jewish Affairs Council (AIJAC)*, 22 March - 10 April 1997, <http://www.aijac.org.au/review/1997/224/palstate.html>, (e.t.21.05.2008)

The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories, "The Paris Protocol", http://www.btselem.org/English/Freedom_of_Movement/Paris_Protocol.asp, (e.t.15.03.2007)

The Jerusalem Fund for Education & Community Development, HAMAS Charter (1988), <http://www.palestinecenter.org/cpap/documents/charter.html>

The Palestinian Information Center (PIC), <http://www.palestine-info.co.uk/en/> (e.t. 22.02.2008)

Toameh, A. Khaled , "Fatah Committed to Aksa Martyrs", *The Jerusalem Post*, June 20, 2004.

Toameh, A. Khaled "Abbas Cancels Mecca Accord Speech", *The Jerusalem Post*, Feb. 14, 2007

Toameh, A. Khaled "Where in the world is Fatah's strongman Dahlan?", *The Jerusalem Post*, Jun. 13, 2007

Turner, Mandy, "Building Democracy in Palestine: Liberal Peace Theory and the Election of HAMAS", *Democratization*, Vol.13, No.5, (2006), pp. 739-755

U.S. Department of State, "Quartet Statement on the Situation in the Middle East", Washington, DC., January 30, 2006, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2006/60068.htm>, (e.t. 17.05.2008)

Usher, Graham "Marwan Barghouti: Radical Pragmatist", *Al Ahran Weekly*, 3-9 June 2004.

Vause, John -Guy Raz-Ben Wedeman, "HAMAS' Past Casts Shadow Over Peace Plans", *CNN News*, January 26, 2006, <http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/01/26/palestini-an.election/index.html>, (e.t. 17.01.2009)

Wright, Robin, *Dreams and Shadows: The Future of the Middle East*, US: Penguin Press, 2008
Youngs, Tim, "The Palestinian Parliamentary Election and the Rise of HAMAS", UK House of Commons Library, Research Paper 06/17, March 15, 2006, s. 7, <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2006/rp06-017.pdf> (e.t. 25.08.2007)

Zaman Gazetesi, "İsrail Yüksek Mahkemesi, Abbas'a Silah Sevkiyatına onay verdi", 15.06.2006

حماس : الاسلام السياسي ضمن المقاومة الفلسطينية

ويسل أيهان
خلاصة

ان اهمية التراب الفلسطيني – وبالأخص القدس – لدى المسلمين واليهود والمسيحيين على حد سواء، تنبع من كونها تحمل قدسية دينية. والواقع انه لا توجد أية بقعة او أرض في العالم كله، تدعي الأديان الثلاثة بحقوق عليها، مثلما هو الحال عليه في فلسطين. فان المسجد الأقصى الذي هو اول قبلة للمسلمين وتحققت منه معجزة المعراج، يقع في القدس. واذا ما نظرنا الى المسجد الأقصى من زاوية تاريخية، فانه ثاني دار عبادة انشئت بعد الكعبة. اما حائط المبكى القائم بجانب المسجد الأقصى، وكنيسة المولد المنبئية على الكهف الذي ولد فيه عيسى في مدينة بيت لحم، ومقبرة الأنبياء الكائنة داخل جامع الخليل وسائر الأماكن الدينية، فانها تظهر وبوضوح مدى تداخل الدين مع السياسة في موضوع فلسطين. وقد كانت القدس وباستمرار مركزا للحروب الدينية عبر قرون عديدة واحتلت مركز الصدارة في الحروب الصليبية. ان اليهود حافظوا منذ اخراجهم من فلسطين قبل نحو ألف عام على اعتقادهم بانهم سيعودون يوما ما الى القدس. وقد طلب رئيس وزراء اسرائيل ناتانياهو في الخطاب التاريخي الذي القاه في الرابع عشر من حزيران/ يونيو لعام 2009، من الفلسطينيين الاعتراف باسرائيل التي عاصمتها القدس باعتبارها دولة للشعب اليهودي. ان مشكلة تقاسم اراضي فلسطين هي مشكلة سياسية بقدر ما هي صراع تاريخي بين الأديان مستمر الى يومنا هذا.

ان هذا المقال يتناول بالتحليل - ضمن اطار مشكلة فلسطين – موقع الدين والسياسة في السياسة التي يتبعها كل من منظمة التحرير الفلسطينية ومنظمة حماس.
الكلمات الدالة : حماس، اسرائيل، فلسطين، القدس، الاسلام.